

БАШТИНАР

ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ
КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ НАСЉЕЂА "БАШТИНАР" БРЧКО



Баштинар

број 18



Уредништво:

мр Драгица Панић-Кашански
(главни и одговорни уредник)
Петар Васић
Александар Николић
Марица Лакић

Издавач:

Удружење за његовање српског
културно-историјског насљеђа "Баштинар" Брчко

Технички уредник:

Александар Медојевић

Насловна страна:

Дарија Кашански

фотографија на корици:
Живан Лакић, шаргијаш из Ражљева

Штампа:

"ГРАФАМ" д.д. Брчко

Тираж 500 примјерака

Адреса Уредништва:

Булевар мира број 16
Зграда Теодора, II спрат
Телефони: 049/211-252, 216-511, 340-806
065/825-300, 065/968-639

www.bastinar.org

Број жиро-рачуна: 554-005-00000501-31
PAVLOVIĆ INTERNATIONAL BANK AD
Слобомир - Бијељина, Филијала Брчко



*Ако човјек не зна према којој луци плови,
ниједан вјетар неће бити повољан.*



СТАРА КУЋА

*Зашто смо, брате, срушили стару кућу
Зар смо већ заборавили дјетињство и игру на душецима од сламе
И срећна јутра кад нас је наша мајка будила уз звуке сингерице*

*Јесу ли нас, брате, забољеле успомене
И тежак живот наших родитеља да би нам хљеб у руке дали
Или туга коју носимо откад смо напустили родну груду*

*Зашто смо, брате, срушили стару кућу
Јесмо ли се постидјели зато што је од ћерпича а не од цигле
Или можда зато што је малтер био од блата а не од пијеска*

*Јесмо ли се, брате, уплашили да ће нам бити тијесно
Јер је имала само кућу у средини и около двије мале собе
Или због тога што су подови већ одавно почели да труну*

*Зашто смо, брате, срушили стару кућу
Да ли зато што у њој нисмо имали купатило и воду
Или само због тога да би неко од нас направио нову*

Ако је због тога, брате, узалуд смо је срушили

Стеван Р. Стевић



**О ПОИЈАЊУ
БАШТИНЕ
И
УДРУЖЕЊУ
БАШТИНАР**



Марица Лакић

40 ГОДИНА ЦРКВЕ

О животу Цркве Успења Пресвете Богородице до Другог свјетског рата

Црква Успења Пресвете Богородице у Брчком прославила је у септембру 2011. године четрдесет година од освећења обновљене цркве. Обиљежавање овог значајног датума започело је 24. септембра свечаном академијом и концертом духовне музике. На академији је бесједио прота Славко Максимовић, парох брчански за чијег времена је храм саграђен и освећен, а Бога су пјесмом славили хорови „Свети Ђорђе“ из Бијељине и „Свети Стефан Дечански“ из Брчког.

У недјељу 25. септембра његово преосвештенство владика зворничко-тузлански Василије служио је свету архијерејску литургију, уз саслужење локалног свештенства и у присуству великог броја вјерника. Након литургије услиједила је свечана литија око Храма а одржан је и парастос свим преминулим свештенослужитељима и црквеним одборницима који су служили овом храму. Прослава је завршена културно-умјетничким програмом који су у порти испред Храма извели чланови СПКД „Просвјета“ Брчко.

Црква и народ су једно. Кад је страдао и патио српски народ, страдала је и патила његова црква, горјели храмови. Нестајала и настајала историја. У животу брчанске парохије било је много таквих тренутака. По ријечима архијерејског намјесника и пароха брчанског Рајка Софреновића, који је на службу у Брчко ступио у прољеће 1929. године, прва српска црквена општина у Брчком постојала је у периоду од 1839. до 1878. године мада нема никаквих писаних трагова о њеном

животу и раду. „Ја сам се усудио да саставим љетопис ове општине иако посао на овом важном раду захтијева поред јаче интелектуалне моћи постојање вјерних чињеница (докумената) или живих вјеродостојних људи који су у том правцу радили и учешћа узимали, да би рад и успјех задовољио намјени“ писао је прота Софреновић који се латио одговорног и обимног посла. Као приручна књига послужио му је календарих Михајла Јовичића, пароха брчанског, издат 1903. године а значајна је била и помоћ доцента Београдског универзитета Николе Мирковића, иначе рођеног Брчака. И тако, у Љетопису остаде забиљежено: „Стара српска црква била је по типу обичне куће, саграђена 1839. године од мајстора Стојана Мајданца, а освештана исте године од владике Кирила, посвећена светом великомученику Георгију. Порушена је 1887. године и пренесена на гробље. На мјесту гдје је била стара црква 1890. године подигнута је спомен-плоча и тиме сачувана успомена на ово свето мјесто.“

Црква посвећена Успењу Пресвете Богородице довршена је и освештана на Велику Госпојину 1874. године. Необјашњивим случајем, 1. септембра 1879. у цркви је избио пожар и изгорјеле су многе дргоцјености. Вјерни народ је дао прилоге, поправљен је а потом и потпуно замијењен кров али и несреће се понављају. У цркви је поново избио пожар 29. новембра 1913. године. Одмах се приступило поправкама, а владика зворничко-тузлански Иларион благословио је да се свете литургије служе у дворани, гдје је импровизирана црква. Уложио је црквени одбор све знање и сву снагу своју да се црква што прије поправи, да се покрије бакром. Али многа настојања српског народа имају судбину „Скадра на Бојани“. Наиме, када су радови приведени крају, почео је Први свјетски рат а с њим и реквизирање ковина, укључујући и бакарни кров цркве Успења Пресвете Богородице... Протутњаше ратне страхоте, настаде и потраја неко вријеме мир, поживјеше



народ и црква његова обнављајући се, не слутећи страхоту која ће их снаћи...

Прођоше још два рата. У једном од њих порушише храм. Али он вољом Божјом и вјером и снагом народа српског поново би подигнут, да сабира, освјетљава и упућује...

И како је говорио преподобни отац Јустин Ћелијски: „Храм – парче неба на земљи... оаза бесмртности, оаза рајска у мору земаљског пакла... И ово наше место има своје небо. То је овај свети храм... И кад си у храму, где ти си већ на небу. Када те земља измучи својим паклом ти похитај у храм; уђи у њега, и где, ушао си у рај. Ако ти људи додијају својим злом, ти прибегни храму... Бежи у храм – међу анђеле, јер је храм увек пун анђела, и анђели Божји одбраниће те од свих ђавола овога света..."



Црква Успења Пресвете Богородице у Брчком

Из активности Удружења за његовање српског културно-историјског насљеђа Баштинар:

У току викенда 8/9. октобра 2011. године у Брчком је одржана радионица на тему: „Обичајне пјеме и тужбалице“ и увјежбавана њихова интерпретација за јавне наступе.



Радионица је организована у оквиру пројекта „Огледало које недостаје“, а стручно су је водиле мр Драгица Панић Кашански

из Брчког и мр Ивана Инђин из Новог Сада. Полазници су били млади средњошколског и студентског узраста из Брчког и Новог Сада.



Из националне ризнице



Бранко Пјевих

Традиционална култура становања код Срба с посебним освртом на шире сарајевско подручје

Изградња и усељење у нову кућу

Сажетак:

На ширем српском етничком простору у прошлости грађено је више типова стамбених зграда. Све је то зависило од природних услова, начина живљења и привређивања локалног становништва, друштвено-економских прилика у појединим раздобљима.

Пошто тема покреће више питања културе становања нашег села, уводни дио посвећен је развоју сеоске куће, од примитивних склоништа до постепеног развоја просторно и конструктивно модернијег типа станишта. Објашњења и запажања кретаће се, од општих заједничких услова, до посебних емпиријско-магијских радњи и вјеровања, у одабирању земљишта, припрема за градњу куће, до усељења, с посебним освртом на шире сарајевско подручје.

Кључне ријечи: човјек и природа, станиште, земља, кућа, простор, вријеме, свијест, магија, жртва, опстанак.

«Моја кућица моја слободица»

народна изрека

Човјек је од својих почетака градио и развијао себи станиште. У почетку је то било искључиво природно склониште, обично пећине и други природни заклони, што је зависило у првом реду од природне, односно географске средине. Наш

далеки предак након тога, прво што је чинио тражио је одговарајуће мјесто за станиште и подизао себи кров над главом, и та изрека и данас је на снази код нас, па, вјероватно, и у цијелом свијету. Јер многи кажу да је најважније у животу имати кров над главом.

На основу доступних научних извора познато је да су прва станишта била једноставна, примитивна склоништа, и то је најчешће био управо само кров над главом «да не кисне за врат» слично некадашњим пастирским склоништима, нешто касније развијенијим катунским насељима, која се и данас понегдје могу видјети напуштена, или још понегдје дјелимично одржива, али су при издисају.

Хронолошко-типолошки развој српске сеоске куће

Развој станишта на српском етничком простору можемо пратити на основу материјалних извора, сачуваних и документованих података у научним институцијама, а то је отприлике од XVIII вијека. До тада о људском станишту сазнајемо реконструкцијом из археолошких извора, из историјских података, из ликовних извора и других расположивих података.

Познато је да су Јужни Словени бирали мјесто за утврђења према стратегијском положају, изнад усјека ријека, обронака, на узвишењима и сличним теренима који су имали добар стратешки положај за одбрану, преглед околине (насљеђе из енеолитског доба, а настављено и у бронзаном и жељезном добу). До данас су очуване многе илирске градине и римска утврђења која нам о томе свједоче.

Сеоска насеља у прошлости посебно у турском периоду, била су прилично мала. Оправдани разлози постоје: несношљиви турски зулум тјерао је народ да се склања и скрива што даље од главних путева, дубље у шуму, у планинска, готово беспућа, важно је било, само што даље од непријатеља.



Најпримитивнији облик стана код Словена је колиба, засигурно и код Срба, која је настала у сточарско-пастирским условима живота, затим у лесним предјелима земуница, звана буња, а познати називи осталих примитивних станова су сибаре, лубаре, бусаре, дубаре, поточаре, кљетаре, потлеушице, криваче, шиљаче, кулаче, дубилог, савардак, ћемери, пољарице и други називи, за које Јован Цвијић сматра да су још из предсловенског периода.

Куће, станишта, дуго су задржале једнодјелну основу, скоро до наших дана. Истичу се два основна типа, карстна камена кућа херцеговачко-црногорског типа и једнодјелна брвнара шумског појаса.

Свака кућа је имала огњиште око којег се одвијао цијели живот нашег претка. Смјештено је било обично поред зида са источне стране, или у средини. Дим је излазио кроз кров, који је био од ражове сламе, камених плоча, шиндре, што је зависило од природне средине, терена и расположивог материјала.

Већина српских села бројала је у XIX в. од десет до педесет кућа, не рачунајући мање засеоке који су се састојали понегдје и од једне куће, али са вишечланом породичном задргом. Најмногољуднија села су била у Војводини.

Општа подјела села, усвојена давно у Цвијићево доба, јесте на села разбијеног и збијеног типа са локалним варијантама. Удаљеност куће од куће је промјенљива, од 50 м до 1 км. Територија једног села може се кретати до 10 км. Називи села често носе локална топографска обиљежја, породична имена, имена родоначелника, историјских личности, занимање становништва и др.

Села разбијеног типа најтипичнија су за предјеле динарског масива, села збијенијег типа су карактеристична за панонску културну зону, нарочито Војводину, источне области Србије, Мачву.

Развој сеоске српске куће, као што је наведено, зависио је у првом реду од природних и климатских услова тј. оно што природна средина нуди и дарује, али и захтијева, за дужи опстанак, наравно уз традиционално наслијеђено знање и искуство, вјештине и технике градње, економске и политичке услове.

Усвојена подјела сеоске српске куће према културним зонама би изгледала овако.

Динарску зону (шири простор од кршевитих јадранских предјела на западу до Велике Мораве на истоку, Саве и Дунава на сјеверу, Проклетија на југу) карактерише брвнара, приземљуша, једнодјелна, кућа на ћелици.

Приморску зону (јадранско приобаље, брдско загорје, херцеговачко-црногорски јужни крајеви, западна, приморска страна динарског вијенца) представља кљетара, фицурица, потлеушица.

Централно-балканску зону (од Мораве на западу до Тимока на истоку, долином Јужне Мораве према југу, до Скопске Црне горе, Косова, у неким крајевима Посавине и Подунавља) карактерише моравски тип куће, од набоја, чатмара, ћерпичара, за Косово бондручара, чифчијска кућа и слични типови и подтипови локалног и прелазног карактера.

Панонску зону (плодне равнице између Саве, Драве, Дунава и Тисе) представља, бондручара са ћерпичом.

Укратко, српски етнички простор у XIX в. и почетком XX в. карактеришу четири типа кућа: кућа од набоја, камена кућа, кућа брвнара и кућа бондручара.

Новији тип градње развијао се постепено на свим подручјима, негдје брже негдје спорије. Куће у новијим, савременијим условима добијају и нови облик, конструктивно су јаче, просторно су веће и удобније, хигијенски условније за живот, опремљеније са више различитог покућства, нарочито након Другог свјетског рата, од седамдесетих година XX в. када је отпочела масовна индивидуална стамбена градња у



селу и приградским насељима, поред подизања и добијања станова у друштвеној режији.

Избор мјеста за кућу, природни услови и традиционална вјеровања, магијске радње са којима се настоји изабрати право мјесто

*Нема те празновјерице која није настала из неке потребе.
(Артуро Грифо)*

Човјеков живот, од постанка до данас, праћен је многим вјеровањима која имају одређену функцију у друштву и својствена су људској психи и начину мишљења. Вјеровања на српском етничком простору су имала доста елемената архаичности, настајала су, мијењала се и нестајала у посебним условима живота.

Велике промјене настају нарочито после Другог свјетског рата; потискивање разним мјерама: одвајањем религије од државе, политичким и економским законским одредбама, брза урбанизација и индустријализација, школовања итд. услед чега долази до великих миграција становништва. Овај процес је захватио и најудаљеније крајеве сад већ, бивше нове Југославије (ФДЈ-ФНРЈ-СФРЈ).

Међутим многа вјеровања нису нестала, опстала су код једног дијела становништва и поред свих набројаних утицаја, код другог дијела становништва трансформисана су и претворена у нешто индивидуално, и постаће, ако већ нису, предметом истраживања и других научних дисциплина, социологије, психологије, антропологије и сличних научних дисциплина.

Народна вјеровања која прате подизање новог станишта такође су претрпјела многе промјене и трансформације, и кад су у питању природни и друштвени услови.

Мјесто на коме ће се кућа подићи све до седамдесетих година XX вијека, како смо већ напоменули на почетку, на свим подручјима у првом реду зависило је од географских услова, природне средине, климатских услова, затим главних саобраћајница, друштвено-економских и политичких услова који су имали главни утицај на цјелокупан живот села и града. Тај развој и утицај није текао на свим подручјима подједнако.

За ову прилику навешћемо најопштије предуслове за избор мјеста на коме ће подићи огњиште, као што су: погодан геостратегијски положај, осунчаност, заклоњеност од вјетрова, близина воде, повезаност већих саобраћајница и путева, затим близина основног грађевинског материјала за градњу, у првом реду дрвета, камена, одговарајуће земље, пијеска, трске и др. Од свих набројаних услова најважнија је близина воде, као главног извора опстанка. Морала се носити цијели живот, а потребе су биле велике и за људе и за стоку. Близина саобраћајница се мијењала према друштвено-политичким условима и промјенама.

Пошто би се испунили одговарајући природни услови, приступало се тзв. ирационалним, магијско-религијским радњама, провјерама да ли је мјесто сретно и берићетно, дуговјеко.

Срећним мјестом за подизање куће сматрало се мјесто гдје овце воле да прилегну, гдје пјевци пјевају, тамо гдје расте посебна трава итд. Али за сваки случај људи би ипак приступали разним провјерама. Нпр. на изабрано мјесто би стављали дашчицу, па ако ујутро под њом буде инсеката, мјесто је берићетно; или би везали пса, ако направи себи логу, ископа шапама, сматрало се сретним. Било је на свим подручјима различитих вјеровања и провјера што је зависило од наслијеђених традиционалних предања и искуства становништа појединих регија. Постоје вјеровања и искуства лична, породична, задружна, која су чланови задруге или домаћин чували као породичну тајну, завјет, и нису је преносили другима



из страха да им се не окрене на зло. Примјера има доста и у народним вјерованјима.

Несретним мјестима сматрала су се бивша гробља, међе, раскрснице, старе озидине од кућа које су некад изгорјеле, или се знало за неку породичну трагедију, болест, помор на бившем огњишту итд.

Традиционални живот Срба у БиХ са посебним освртом на Сарајево и околину

Географски положај, педолошки састав тла и доста повољни климатски услови омогућили су да се становништво овога краја од давнина бавило пољопривредом, тачније земљорадњом и сточарством. Погодни природни услови обезбјеђивали су им још и дрво за огрев и грађу, развијена хидрографска мрежа обезбјеђивала је довољне количине воде за људе и стоку, узгој различитих биљних култура, као и за свакодневне потребе.

Социо-економски као и културни живот људи зависио је од сопственог рада, знања и умијећа, наслијеђених тековина, тј. од онога што сами ураде и произведу, створе, својим умним и физичким радом и што им је сама природа даровала, што се подједнако односи на оснивање свих типова насеља, већих или мањих.

Све до аустро-угарског периода традиционално привређивање је било једино и основно занимање становништва. Од времена Аустро-угарске, мањи дио се запошљава у оближњим шумским градилиштима (Игман, Касиндо, Пале, Трново, Подграб, Вареш, Олово, Хан Пијесак и др.), затим многи се запошљавају на траси ускотрачне пруге, жељезничкој радионици, фабрици дувана, пошти, ћилимари или негдје друго као сезонски радници, понеко и као занатлија или трговац.

Према расположивим подацима лако се да закључити да је већинско становништво било сеоско. Ситуација се нешто

мијења у периоду Краљевине Југославије. Остварен је привредни и културни замах који је прекинуо нови рат.

Послије рата, под утицајем нових и ширих цивилизацијских процеса попут поменутих утицаја, познатих на ширем простору СФРЈ, индустријализације, урбанизације, деаграризације, депопулације, модернизације као и ужих друштвених промјена, нарочито велике градске центре, као што је Сарајево, захватила је плина друштвених, економских и културних иновација које постају видљиве на сваком кораку.

Народна архитектура на простору Сарајева и околине, као и у свим другим крајевима, слиједила је свој развојни пут непосредно повезан са природном средином, климом, расположивим грађевинским материјалом, прилагођеног потребама сточарске и земљорадничке активности.

Историјски фактор је допринио удаљавању села од града демографском експлозијом и новим техникама градње у периоду СФРЈ, постепено су се неутралисали традиционални архитектонски оквири, помјерање градског живота ка периферним подручјима Сарајева, створило је нове урбане зоне.

На висинама у брдско-планинским крајевима и сарајевским побрђима села су претежно била разбијеног типа, куће растурене у мале групе, неријетко село или заселак су чиниле једна или двије куће. У пољу, у равницама села су претежно збијеног типа, смјештена поред главних путева, са страна, са воћњацима и баштама, житним ораницама иза или испред кућа. Што се тиче Сарајевског поља временом су се ова села стопила у градску урбану зону, нарочито после Другог свјетског рата.

Куће су биле покривене, у брдско-планинским крајевима, дрвеном шиндром, са високим двосливним кровом, бјелашничког типа, у пољу такође шиндром или старим сарајевским цријепом, зидане од камена, ћерпича, чатме и сл.

У већим богатијим кућама – задругама (породицама – домаћинствима) куће су имале велику главну одају са земљаним



подом, отвореним огњиштем око кога се водио свакодневни живот, обично је било на средини, и вратима на обје стране куће, с тим што је главни улаз био са источне стране и обично су то била већа врата или чак двокрилна, а друга мања која су водила у башту или чак у шуму, вјероватно да би се могло на вријеме побјећи од незваног и изненадног госта. Други дио куће састојао се од мањих соба са дрвеним подовима, исте такве, само мање собе (собице, собичак чардаклије) су биле на тавану, (негдје су говорили на горњем боју или спрату, посебно ако је била већа кућа, зидана од чврстог материјала у новије вријеме, друга половина 20. вијека, и то без отвореног огњишта).

У богатијим кућама за освјетљење су се користиле цилиндричне лампе на гас и фењери, који су уједно служили и за освјетљење у покрету, ван куће и сл.

У поткровље се ишло дрвеним степеницама (басамацима) или мердевинама из главне одаје – огњишта, а у неким кућама из вана.

Основни облици привређивања су били екстензивно сточарство и земљорадња, који су захтијевали уз напоран рад и максималну мобилност свих радно способних чланова породице – куће, шире и уже друштвене заједнице. По том принципу развијена је подјела послова на мушке и женске, теже и лакше. Одступања од овакве подјеле рада могућа су у веома специфичним случајевима, ако је видно нарушена полна и старосна структура заједнице или када су материјална егзистенција и опстанак заједнице доведени у питање.

Коријени те појаве вјероватно почивају још на првобитној подјели рада која је мушкарцу као главном прибављачу хране осигурала и доминантну улогу у породици па тако и у широј заједници.

Мушкарци су додуше обављали теже физичке послове, као што су грађење кућа, привредних објеката, путева, при-

бављање огрева и грађе, тежи пољски радови и сл., а бавили су се и израдом кућних предмета са најпримитивнијим алатом.

Пошто су испуњени сви услови и извршене магијско-религиозне предрадње, за будуће ново сретно огњиште, приступа се градњи. Напоменули смо у уводу развој сеоске куће по периодима.

Уобичајене фазе изградње куће до усељења, готово на цијелокупном српском етничком простору су готово исте, што важи и за сарајевски шири крај, и изгледају овако:

- одабирање земљишта на основу природних услова, већ смо их навели у уводном дијелу;

- након одабира природних услова, преузимање магијско-религиозних радњи у одређивању погодног мјеста;

- постављање камена темељца, зидање темеља, клање жртве (обично јагњета или овна) и обавезна заједничка гозба;

- зидање куће, зидање димњака уз праћење атмосферских појава и кретање птица;

- подизање рогова и свечано оглашавање, примање дарова, заједничка гозба;

- исплата и испраћај мајстора уз превентивне магијске радње;

- усељење у кућу, магијско-апотропојске радње, паљење ватре, уношење религијског инвентара;

- насеље и заједничка гозба.

На поменутом подручју, када су испуњени сви услови и означено мјесто за градњу, углавном према традиционалним обрасцима, важило је правило мобарења, до осамдесетих година 20. вијека, са малим изузецима.

Кућа – (ново огњиште, нови дом, стан, станиште, двор) се подизала уз обавезну мобу, почев од припреме и добављања основног материјала, што ће рећи, морамо знати вријеме у



које се кућа градила, економске могућности власника, расположиви индустријски материјал и друге услове који су неопходни да би правилно разумјели материју.

Када говоримо о моби за градњу куће, свако је помагао колико је могао, али и према заслугама и обавезама, једних према другима. Удовици са дјецом или кућама које су биле у већој потреби ишло се без икакве надокнаде.

Најтежи дио посла била је допрема грађе и основног материјала, камен, ћерпич, цигла, у новије вријеме блокови, кров, било какав, шиндра, цријеп, лим.

Посебно је била занимљива, до шездесетих година ХХ в. израда ћерпича, којег су прво народни мајстори - дунђери, формирали у специјалним калупима и сушили на сунцу. Допреман је на коњима, самарицама, у посебно скованим дрвеним сепетима. Свако село је имало негдје у близини подесна земљишта гдје се вадио ћерпич, и данас су видљива, или је ћерпич набављан из других села од људи који су се бавили искључиво тиме, тзв. ћерпичари. Такође се и цигла пекла у народној производњи као и креч.

Дрвена грађа посебно јеловина и боровина, добављана је из планинских села Јахорине, Трескавице и Игмана. Становници у околини Сарајева уколико су имали своју храстову шуму, свако је давао – поклањао из свога гаја по један храст, а неки и више храстова ако се радило о милосрдним мобама.

Велики проблем је био и са водом. Претежно су извори и јача врела удаљени од кућа, и ту је требало доста радне снаге. Воду су носиле дјевојке, жене, дјеца и свако други ко је могао помоћи и био на располагању, народски речено, ако се имало с чиме и с киме.

Врата и прозори наручивани су код сеоских мајстора, или занатлија, остали материјал потребан за градњу набављан је у граду. Допрема и тог материјала до свог одредишта била је такође отежана, понекад се до неког удаљенијег села преба-

цивало, претоварало, и по три пута (камион, коњска запрега, волујска, пренос самарицама – на коњима, а неријетко и на леђима самих људи).

Мајстори су били претежно Црнотравци, овдје су их називали Србијанци, затим било је Далматинаца и и других. Било је и домаћих мајстора, дунђера, који су се истакли дугогодишњим искуством и радом, истакли се по свом умијећу и поштењу. А гледала се доста и цијена мајстора, треба такође напоменути да су и мајстори били претежно слабијег имовинског стања, из било којих крајева да су долазили.

Храна за мајсторе обавеза је била домаћина, припремало се према могућностима појединих кућа, мада су сви тежили да мајсторима дају што бољу храну. Од пића користила се ракија, а од шездесетих година па на овамо било је и пива и другог пића, као и боља разноврсност јеловника.

Већ смо напоменули да се приликом зидања темеља коље - жртвује јагње, да се темељ окрвави, са десне источне стране, послјије тога следује заједничка гозба, наравно са мајсторима и одабраним гостима.

Даља градња се одвија према могућностима и пројекту, тј. замисли, жељи и потребама власника куће, домаћина, породичне задруге.

За вријеме градње гледало се, да кућа не покисне, јер сматрало се то лошим знаком, и вјеровало се да ће се у кући више плакати, него пјевати.

Сретни знаци су били ако слети за вријеме градње на кућу ластва, вјеровало се биће кућа напредна и богата, такође и голуб је имао повољан предзнак, значило је, биће у кући љубави и слоге, такође и врапци су сматрани добрим знаком као и пчеле.

Лоши знаци су: врана, шврака, креја, сова, такође лошим знацима се сматрало ако мајсторима испадају алатке за вријеме градње.



Посебно се пазило на зидање димњака, незадовољни мајстори знају свашта урадити, тако да кућа стално дими, а од пресудног значаја је и била страна на којој ће бити озидан димњак.

Подизање рогова у народној традицији је такође било врло значајно. Свака већа радња и догађај у селу, познато нам је, обављали су се манифестно, на знање цијелом селу и околини.

Главни носиоци у овим радњама су мајстори, посебно главни мајстор. Његов задатак је да ритуално, ударајући чекићем о рогове јасно и гласно говори, објављује, ко је шта донио на рогове, тј. даривао кућу и мајсторе.

Мајсторе прво дарива домаћица, уобичајено су то били одјевни предмети: кошуља, гаће, црвени рубац, пешкир и др. а мајстор све то поставља на шљивову грану, коју негдје стављају на средину куће а негдје на горњој источној страни.

Обично би мајстор ову церемонију почињао гласно узвикујући, из свег грла:

«Еј, Маашала машалаааа ! Подиже рогове, у новом дому на сретноме мјесту, тај и тај, мајстора даривао са ...» па набраја, поименично сваки поклон, на крају завршава ријечима захвале «Фала му, жив био, жива била, у кући му све пјевало, множило се, женило и удавало...» и сличне благослове, неко би послјије и запјевао пригодне пјесме, као потврду у добар исход. Остале донесене – дариване намирнице, хљеб, месо, пиће, остављали би код маја, у газдиној кући.

Према договору мајстора, домаћина и поклонодавца, храна и пиће могу да буду намијењени и мајсторима, посебно ако се знало да су мајстори из сиромашнијих вишечланих породица из околине, или се и то све дијелило на крају међусобно, мада је било уобичајено, да се храна и пиће доносе за заједничку гозбу, а остали дарови припадају мајстору. По правилу све што ја на грани и роговима следује мајстора,

односно мајсторе, а они касније дијеле то међусобно, према својим мајсторским наслијеђеним критеријумима, правилима и заслугама.

Било је ту и малих шала, па неко ко се добро познаје, мајсторима пошаље одоздо неки предмет и сл. који има функцију да мало развесели друштво и направи малу паузу, али без претјеривања.

Особа која додаје дарове, обично је домаћица, или неко из куће, ако су мајстори са стране, Далматинци, Србијанци или Осаћани, који још нису добро упознали обичаје средине, онда ритуално оглашавање узвикује неко од домаћиновог рода или комшилука, који су били обично стално при помоћи за вријеме градње куће.

Дарови на грани стоје до вечери, скидају се после заједничке гозбе, грана остаје до покривања куће, често се на грани могао видјети црвени рубац и застава, мањи дрвени крст са источне горње стране, дуже вријеме после подизања рогова, све до покривања куће.

Исплаћивање мајстора за учињени рад такође је вршено пред свједоцима, понекад за вријеме гозбе, при подизању рогова, или након покривања куће, ако су то радили исти мајстори, јер дешавало се, да једни мајстори раде и зидају до крова, а други покривају.

Домаћин би обично питао мајстора је ли задовољан. Главни мајстор ако је био задовољан вратио би мали дио новца претежно даривајући дјецу, или би ставио на кућни праг, прозор нове куће, што је био знак, задовољства обију страна, али упамћени су и другачији растанци, па је народ касније то памтио и препричавао, уколико је било несреће касније у новом дому, повезивана је са мајсторима који су кућу проклели, јер нису били задовољни, храном, или исплатом, конаком или нечим другим.

Смјештај мајстора за вријеме градње куће обично је био у шталама, на сијену, мљекарима, качарама и сличним



помоћним објектима домаћинове куће или у нечијој другој оближњој кући, ако је кућа располагала са више просторија, обично таванских, што је била ријеткост. Касније би се преселили у кућу коју граде, импровизовавши себи мјесто у подруму куће или на спрату који је већ био озидан, уколико им домаћин наравно дозволи, јер многи нису дозвољавали због различитих предрасуда и вјеровања, бојећи се да им мајстори не би какво зло навукли на кућу, други су опет вољели да има неко, јер тако чувају ново огњиште, плашећи се разних других враџбина са стране, од злих завидних људи, да им не би ко наудио, и подбацио нешто под праг у нову кућу.

Испраћај мајстора је такође био значајан, пазило се строго да мајстори при поласку не засјеку неки дио куће, праг, довратник, зид, довољно је било само да сјекиром – оштрицом ударе мало о зид, или окрену оштрицу у ваздуху према кући, кућа је већ начета, оскрнављена, у том случају онај ко је пратио и видио да су то урадили, за њима баци исто тако неки оштар предмет, или камен, исто се односи и на земљу, мајстори би засули шаком земље на кућу, најчешће на праг или зид, небитно, у том случају такође треба узвратити бацивши земљу за њима, или исто као у првом случају, камен, тако да су се многи кад мајстори мало измакну од куће, за сваки случај бацили каменом за њима, наравно да они то не примијете.

Код људи је иначе било изграђено вјеровање да мајстори могу наудити новом дому, грађевини, тако да су се често бирали, по неким чак и физичким антрополошким особинама, препорукама, мјесту одакле долазе итд.

Многе наше народне пјесме и приче говоре о томе, али и историјски извори из новије и старије прошлости.

Усељење у кућу задатак је породице. На неким мјестима се уноси прво пијевац, да би у кући вазда пјевали, овца, пас. Врло често су везивали пса код куће прије него што се укућани уселе, затим се од кућног инвентара уносе прво иконе,

кандило, кућа се обавезно комплетна окади, наложи се ватра, да задими, тј. да се види дим из куће, и по њему се настојало нешто дознати, ако дим иде право кућа ће бити сретна, ако пада земљи или кривуда, био је лош знак. Све до првих деценија 20. в. у новом дому се прво палила жива ватра. Неизбежни реквизити су со и хљеб, и то се сматрало основним испуњеним предусловима за сретно усељење у нови дом. Послије тога остале ствари су се уносиле постепено, што је зависило од других услова и могућности.

Прве године по усељењу садиле би се поред куће биљке за које се вјеровало да имају апотропејску моћ: чуваркућа, рута, милодух, ружица, а од воћки неколике шљиве, што и данас многи раде.

Насеље у нови дом свака кућа је такође на свој начин обиљежавала, мада је претежно насеље обављано уз крсну славу. Тада је долазио и свештеник или се насеље посебно организовало, освјештавала се кућа и приређивала заједничка гозба са одабраним гостима – званицама.

Поклони – (дарови) које доносе гости, везани су претежно за кућни основни инвентар, наравно свако је доносио према пречини, економским могућностима, заслугама и сл. Главни гости су били кум, пречи – ближи крвни сродници и тазбински и они су обично доносили уз остале поклоне и плоску ракије. За вријеме насеља, славље прате пригодне здравице, благослови и пјесме, са жељом да ново огњиште буде сретно, весело, дуговјеко, што је природна жеља и тежња сваког човјека.

У данашњим условима живота и рада, нашег савременог – потрошачког друштва, остало је још понешто од ових старих обичаја, углавном су вјеровања и обичаји редуковани и трансформисани према потребама и схватањима савременог човјека. Ријетко се гдје може видјети шљивова грана на роковима или чути машалање мајстора, задржани су још крвна жртва на темељима, заједничка гозба и насеље који су претежно забавног карактера.



Јована Вуксановић

Старе и нове “изворне песме” Горње Слатине код Шамца

Подстакнута чињеницом да се о изворној вокалној пракси Срба са простора Босанске Посавине готово није писало, и да је мали број етномузиколошких радова посвећен музичкој традицији овога краја,¹ са задовољством приступам проучавању и писању о истој.

Босанску Посавину као предеону целину у Североисточној Босни чини двадесетак већих равничарских села међу којима се налази и Слатина (којој припадају Горња, Доња и Средња Слатина). Босанска Посавина, на северу, западу и истоку, уоквирена је токовима река Саве, Босне и Тиње а на југу огранцима Мајевице и Требаве. Област је погодна за развој земљорадње и сточарства те је као таква одувек била привлачна за насељавање.²

1) Није могуће упоредити вокалну традицију Горње Слатине са неким од суседних крајева јер литература не располаже подацима и нотним записима песама Срба са ових простора. Музичком и играчком праксом овога краја бавили су се: Д. Панић Кашански: „Неки елементи инструменталне технике на шаргији са брчанског подручја”, *Зборник радова XXXIV конгреса СУФЈ*, Тузла, 1987, 507-512; Д. Панић Кашански: „Коме је секунада данас лепа?”, *Човек и музика* (ур. Д. О. Големовић), Међународни симпозијум, Београд, 20-23 јун, 2001, професору др Драгославу Девићу поводом 75-годишњице рођења и 50-годишњице научног рада, ВЕДЕС, Београд, 2003, 517-526; Д. Панић Кашански: „Изворњаци, музика урбаног сељака” *Дани Владе С. Милошевића*, (ур. Д. О. Големовић), научни скуп (зборник радова), 2003, Бања Лука, Академија умјетности Бања Лука, 2003, 19-25; Д. Панић Кашански: „Музика сеоског поријекла као дио популарне градске културе”, БАШТИНАР бр. 9, Брчко, 52-66; Васо Поповић: *Монографија села Обудовац*. О вокалној пракси Хрвата на простору Босанске Посавине писао је: М. Šilić: *Narodni plesovi, pjesme i običaji Hrvata Bosanske Posavine*, Hrvatska kulturna zajednica u Federaciji BiH, Sarajevo, 2001.

2) Игуман Ј. Недић: *Село Слатина код Босанског Шамца и њена околина*, Манастир Житомислић, Београд, 1990, 5-8

Овом приликом бавимо се вокалном праксом села Горња Слатина, које се налази недалеко од Босанског Шамца и Градачца. Наиме, биће речи о основним карактеристикама песама у интерпретацији појединих чланова породице Вуксановић³, а које осликавају и музичку традицију села Горња Слатина, које се до сада није нашло у домену етномузиколошких истраживања.

Најпре ћу укратко изнети одређене податке о обредној и обичајној пракси у Горњој Слатини, које нам је крајем 20. века оставио значајан истраживач народног живота у Слатини игуман Јован Недић.

* * *

Према речима игумана Јована Недића, у селу се пре рата, на сваком кораку и у свако доба могла чути песма, свирка, веселје. Омладина се окупљала на игранку недељом и празником,⁴ а за време часног поста се није певало, свирало, ни играло. До пред Други светски рат у Горњу Слатину су ишле поворке „дојдола”.⁵ Опширнијих података о овом опходу нема, знамо само да стихови песме (наведени без рефрена) гласе:

*„Дојдоле Бога моле:
дај нам Боже росне кише,
росне кише и савише.
Да покисну наша поља,
наша поља и ливаде,
родна жита и пшенице,*

3) Род Вуксановића чини двадесетак домова смештених у Горњој Слатини.

4) Недељом и празником омладина се окупљала „код дудића“ (место поред пута, на коме се налази један велики и више малих дудова), за време Младе недеље код цркве, а од Божића до Часних поклада код нечије куће.

5) Број учесница је непознат, познато је само да је једна учесница потајно носила мачка у врећи, како би мачак у случају пребројавања био последњи, пошто је последњи број према веровању несретан.



*и два пера клопера,
и четири милодува.
Да покисну сви орачи,
сви орачи и копачи,
и по кући пословачи."*

Обичај *коледара*⁶ постојао је до 1955. године, када је напуштен, а забележено је да су још 1988. године у Горњој Слатину долазиле и „лазарке”.

За потребе овога рада, коришћени су снимци забележени у последњој деценији 20. века, настали и сачувани захваљујући Живану Вуксановићу (1956), који је ревностно камером бележио разне догађаје на породичним окупљањима. Веома драгоцен материјал снимљен на VHS касете, пружа нам увид у музичку традицију овога краја. Сада већ дигитализован, материјал садржи преко 60 песама, од којих смо издвојили шест примера као репрезенте традиције са овог подручја.

Интервју, за потребе овога рада, обављен је у лето 2011. године у Горњој Слатини, са казивачима Стојаном (1949) и Пером Вуксановићем (1955). Том приликом, добијене су веома корисне информације о вокалној пракси у овом крају.

Вокална традиција је двогласна, карактерише је једноставна мелодија доњег, и нешто развијенија мелодија горњег гласа, при чему настаје хетерофонија. Песму искључиво изводе два певача. Веома је важно да се гласови певача (по боји) слажу, те тако не може било ко да пева са било ким. Али, без обзира на то, песму не морају искључиво изводити певачи истог пола. Најчешће су заједно певала два мушкарца, затим ређе две жене, и у најређем случају мушкарац и жена.

Улоге певача биле су јасно дефинисане те је народ за њих користио и одређене називе. За првог певача (односно, певача

6) Не постоји податак да ли је ово народни термин или термин који је користио истраживач.

који води песму) каже се да: „води”, „заводи”,⁷ „почиње”, „започиње”, „иде напред”, а за другог да: „прати”, „подупире”, „износи”, „запиње”, „иде позади”, „дочекује”, „догони”. Израз „догоне” може се односити и на леп, усклађен мелодијски завршетак оба гласа у каденци.⁸ Када неко за певаче каже да „звоне пјевају” то значи да тада веома лепо и гласно певају.

Песма се могла чути на разним скуповима, односно весељима: на свадби, слави, крштењу, испраћају у војску. Поред ових прилика, певало се и при раду. Тада су извођене песме из уобичајеног репертоара. Певало се у путу ка њиви, за време одмарања од рада, а када би радници полазили кући, пут и поља одјекивали би громогласном песмом.

Што се игре тиче, у Горњој Слатини, као и у Босанској Посавини уопште, било је заступљено коло *затвореног типа* у чијем су се средишту налазили свирачи на шаргији и виолини. Често је у Горњој Слатини долазило до туче на зборовима, када смелији играчи „превате коло” односно, смање га на неколико играча, или дозволе да у њему остану само свирачи.⁹ Коло се креће у леву страну (односно, у смеру казаљке на сату), а свирачи који се налазе у колу, крећу се у супротном смеру у односу на коло. Том приликом, свирачи застају код сваког играча по мало и свирају му. Кола у Босанској Посавини су по саставу мешовита, играчи су међусобно збијени, и држе се за мали прст (или ређе за руке, односно шаке). Игра се на целом стопалу, са пуно живости и са наглашеним вертикалним треперењем.¹⁰

7) Често се и данас у селу може чути да мештани користе овај израз када желе да неко запева, односно, како они кажу – „завезе”.

8) Постоји интересантан снимак на коме се јасно чује реакција једног мештанина села, на певање двојице „Слатинаца”, који каже: „Догоне право, нема шта, к’о косу кад оштриш”.

9) Игуман Ј. Недић: нав. дело, 40-42.

10) Више о овоме видети у: М. Šilić, нав. дело.



Поред инструменталне, играло се и уз вокално – инструменталну пратњу. Поједини играчи у колу би у току игре застали и запевали уз пратњу шаргије и виолине. Казивачи наводе да су се у колу певале такозване *преклапуше*. То су брзе, веселе и кратке песме од по један или два стиха, шаљивог или љубавног карактера. Сам назив преклапуша јасно указује на песму у којој стихови као да се преклапају, односно веома брзо се надовезују један на други.¹¹ Преклапуше се могу изводити и ван игре, у разним другим приликама.

Другој врсти песама припадају примери са дужим, односно „развученим” мелодијама – како их називају сами певачи. Ове мелодије прате дужи текстови (текстови са већим бројем стихова у односу на преклапуше) везани за неку радњу, односно догађај (у њима може бити опевана трагична љубав двоје младих или љубав крунисана браком, а такође и неки догађај везан за село итд). У Горњој Слатини, за мелодију певачи употребљавају израз *кајда*, који у ствари означава мелодијски модел по коме се певају песме. Кајда је према речима казивача – начин певања.

Сеоски певачи и традиционално певање које су примили усменим путем, пружали су певачима из градских средина инспирацију за модификовање старих па и стварање нових песама¹². Према речима казивача, први такви певачи на простору Босанске Посавине били су браћа Илија и Марко Бегић из Дервенте, који су снимили прву плочу 1969. године, и самим тим отпочели популаризовање традиционалне музичке праксе.¹³ О повратном утицају *изворњака* на сеоске певаче,

11) И сами казивачи су дали одговор да је назив вероватно настао на основу тога што се стихови при певању скоро преклапају. Важно је истаћи да се овде не ради о антифоном начину певања!

12) Реч је о променама у традиционалним облицима културе, насталим као резултат међусобних утицаја и прожимања традиционалног и савременог, односно руралног и урбаног.

13) Мара и дервентске лоле, Браћа Гељић, Бећари 074, Звуци равне Посавине, Весели звуци, Златни момци, Изворњаци весељаци, Босанске мераклије, само

Драгица Панић-Кашански каже: „Као илустрација може да послужи феномен браће Бегића, Илије и Марка, који је чини се остао сасвим незанимљив етномузиколозима, а данас се намеће као појава која је својом снагом произашла из традиције и на исту ту традицију извршила огроман утицај. Кад су Илија и Марко снимили прву сингл плочу са пјесмама из Посавине, оним што су из кола изашле, изворна музика је била почела да замире, а са њима је добила мјесто под сунцем...”.¹⁴ Из овога видимо да су доминантне песме у репертоару *изворњака* биле колске песме, што је и логично када се узме у обзир да су оне брзе, шаљиве песме (у колу и певане уз шаргију и виолину) и самим тим веома погодне за модификовање. Поред ових, „изворне групе” изводе и песме са дужим кајдама, које прилагођавају сопственим укусима и потребама.¹⁵

„Босанска Посавина, иако има своје посебне облике старије традиције са специфичним кретањем гласова у којима се остварује сазвучје секунде (што је свакако динарски утицај у овој низинској области), ипак не успева да у потпуности очува традиционалне напеве код млађе генерације. ... старе напеве потискује, веома раширена, пракса плаћених сеоских ”изворних група” које уз инструменталне саставе (шаргија и виолина) изводе нове песме у стилу веома блиском традиционалном.”¹⁶ На жалост, традиционални репертоар готово да више уопште не живи у пракси, песме се јако ретко изводе (па и заборављају), те тако млађе генерације имају прилику само да чују „изворне групе” и њихове варијанте изворних песама. Ипак, према речима Драгице Панић-Кашански, овај крај никада није прихватио хомофон начин певања, односно

су неке од изворних група, односно *изворњака*. Више о овоме видети у: Д. Панић Кашански, нав. дело, 19-25.

14) Д. Панић Кашански: „Изворњаци, музика урбаног сељака”, нав. дело, 23.

15) Овај закључак изводим на основу сопствених запажања, јер детаљна анализа која се тиче врсте мелодија у интерпретирацији изворњака, још није била предмет етномузиколошких истраживања.

16) Д. Панић Кашански: „Коме је секунада данас лепа?”, нав. дело, 520.



певање „на бас”, иако је у непосредној близини Славоније и Барање, где је оно доминантно.

У овом раду анализираће се примери који припадају другој врсти песама (песме са „развученим” мелодијама, мелизматичне структуре), а које су, уз помоћ певача, у односу на време настанка, класификоване у две групе.

Првој групи песама припадају примери бр. 1, 2 и 3 (погледати Прилог 1), и ове песме су према речима казивача, настале крајем 19. века и почетком 20. века. Оне су се усменим путем пренеле на наредне генерације, те ове песме у Горњој Слатини сматрају архаичним вокалним изразом и називају *старе песме*.

Први пример у овој групи (пример бр. 1) изводе Радо Вуксановић и Момир Јовановић (пријатељи).¹⁷ Песма је снимљена 2000. године код Раде Вуксановића, неvezано за неку одређену прилику или догађај. Песма је у једанаестерцу – XI (4,4,3), мелострофа је дводелног облика, изграђена на бази једностиа, и поседује упевни рефрен (уР)¹⁸ - *ој*. Музичка форма је дводелног облика, јер се у варираном облику понавља део (А). Овде учачамо неразговетно изговарање текста у другом гласу, што је по мом мишљењу вероватно последица заборављања текста. Обим мелодије је чиста квинта (тонски низ првог гласа је: f, g, a, b, c, док други глас има нешто другачији тонски низ: f, g, a, c).

Пример *Петар коња у гори поткива* (пример бр. 2) певају Радо Вуксановић и Владимир Вуксановић (отац и син). Овај пример, као и наредна четири примера о којима ће бити речи снимљени су 1989. када су се у кући Раде Вуксановића окупили пријатељи и родбина, где су обележавали 4. јул – Дан борца. Ова песма је у несиметричном десетерцу – X (4,6), а

17) Прво је наведено име певача који води песму а затим и онога који прати.

18) Ознаку уР предложио је Димитрије Големовић. О упевном рефрену више видети у: Д. Големовић, *Рефрен у народном певању од обреда до забаве*, Реноме Бијељина, Академија Умјетности Бања Лука, Београд, 61-68.

поред упевног рефрена – *ој* и *еј*, песма је карактеристична по дугом упевном и припевном рефрену (пР)¹⁹ – *име моје, очи моје; рано, порано* и *ој, душо и срце моје*. Мелострофа се заснива на излагању једног стиха где долази до понављања његових чланака и у комбинацији са поменутим рефренима можемо рећи да се ради о богатом раду са текстом. Музичку форму чини четвородел: A Av Avv²⁰ B (видети пример 2), а мелодија се креће у обиму чисте квинте у првом гласу, односно у обиму прекомерне кварте у другом гласу (тонски низ првог гласа је: е, f, g, аs, а, h, док други глас има: f, g, аs, а, h).

Трећи пример који припада првој групи (пример бр. 3) изводе Радо Вуксановић и Стојан Вуксановић (отац и син). Структура стиха је несиметричан десетарец – X (4,6), а мелострофа је троделног облика, изграђена на основи једности-ха, са упевним рефреном – *ај*. Музичку форму чини тродел (део A који се понови два пута у варираном облику те добијамо: A A1 и Av). Мелодија се креће у обиму велике сексте (тонски низ првог гласа је: g, а, аis, h, с, d, е, док други глас има следећи тонски низ: а, h, с, cis, d, е, fis).

У другу групу песама сврстали смо примере бр. 4, 5 и 6. Ове песме, настале су по угледу на *старе песме*, 70-их година 20. века када су „изворне групе”, као што смо већ напоменули, почеле да снимају прве плоче. Тако су у село стигле *нове песме*, које су заживеле у пракси.

Први пример у овој групи (пример бр. 4) изводе Радо Вуксановић и Јока Туваљевић (пријатељи). Структура стиха је несиметричан десетарац – X (4,6), а мелострофа троделног облика играђена је од првог стиха који се понови и другог стиха, и завршава припевним рефреном – *ој* (први глас на крају пева само самогласник *о*. О овој појави биће речи нешто

19) Ознаку пР предложио је Димитрије Големовић. Д. Големовић, нав. дело.

20) Ознака Avv означава вариран део Av.



касније). Музичка форма је трodelна: A B Av, у обиму мале сексте у првом гласу (e, f, g, a, b, c), и једним тоном (g) у другом гласу, што значи да овде долази до појаве ритмизованог бордуна. У овој песми заступљена је промена темпа, где се након уласка другог гласа знатно успорава мелодијски ток.

Други пример који припада другој групи (пример бр. 5) певали су Радо и Владимир Вуксановић (отац и син). Песма је у несиметричном десетерцу – X (4,6), не поседује рефрен, и има мелострофу коју чини петodel изграђен на бази двостиха који се понавља. Музичка форма је петodel: A A1 Av A1v Avv (A1v значи да је вариран део A1, док Avv значи да је вариран део Av). Обим мелодије у овом примеру је мала секста у првом гласу (g, as, a, heses, b, c, des, es) и чиста кварта у другом гласу (as, a, heses, b, c, des).

Песма *Кад се Сунце рађа* (пример бр. 6) је трећи пример у овој групи и њу изводе Стојан и Владимир Вуксановић (браћа). Структура стиха је симетричан дванаестерац – XII (6,6), и не поседује рефрен. Мелострофа четворodelног облика, заснива се на излагању двостиха који се понавља. Музичку форму чини четворodel: A B A1 B1. Мелодија се креће у распону велике сексте у првом гласу (g, a, h, c, d, e), односно октаве у другом гласу (e, f, fis, g, a, h, c, d, e).

Између старијих и новијих примера који су анализирани, не могу се уочити значајније разлике. У текстуалној компоненти уочавамо да се у песмама старијег датума мелострофа реализује на бази једностиха, док је код новијих песама мелострофа изграђена од двостиха. Очигледно је да и сами певачи песме идентификују по тексту и тако их деле на *старе* и *нове изворне песме*, а да при томе певају песме које су по свим мелодијским параметрима сличне.

На основу анализираних примера, могуће је изнети одређене специфичности вокалне традиције Горње Слатине. Важна особеност свих примера са овог подручја, је да певач који „води” – започиње песму соло извођењем а након

неког времена прикључује се и певач који „прати”. Као што је већ и речено, двоглас се реализује хетерофонијом, али је веома важно истаћи да се гласови углавном крећу унисоно, с тим што се на неким местима разилазе у интервал секунде и ређе терце. Готово по правилу, гласови се у каденци (на крају стиха или строфе) разилазе и тада настаје сазвучје секунде, оставарено тако што се горњи глас спусти за секунду испод доњег (док други глас остаје на финалису g1, први глас се спусти за секунду наниже, на тон f1). Звучно обогаћење таквог каденцијалног завршетка употпуњује и наглашени вибрато другог гласа, за који певачи користе изразе „износи” и „догони” где други глас у мелодијском смислу – вибратором „дотерује”, односно довршава песму. Током песме приметна је промена темпа, односно успоравања и убрзавања, где је врло често било готово немогуће одредити ритам. Када је у питању текст, можемо истаћи несинхронизовано изговарање текста код два певача, који по тренутном нахођењу изговарају одређене слоге (погледати пример бр. 6, где у каденцама последње слоге певачи певају потпуно различито). Честа појава јесте да током песме певачи застану између стихова, односно строфа, и започну причу, да би након неког времена, без посебног договарања наставили певање тамо где су стали.

Чињеница је да се *старе песме* у селима скоро уопште више не изводе, а млађе генерације готово да ни не знају да су такве песме икада постојале. О доминацији „изворних група” на простору Босанске Посавине, Драгица Панић-Кашански наводи: „Ове групе постају активни учесници у свим приликама у којима се подразумева обавезно присуство музике, док домаћи певачи постају пасивни слушаоци”.²¹

21 Д. Панић Кашански: „Коме је секунада данас лепа?”, нав. дело, 520.

ПРИЛОГ 1

ТРАНСКРИПЦИЈЕ: Јована Вуксановић

1. Фалио се жути лимун крај мора

Певају: Радо Вуксановић (1925) и
Момир Јовановић (1925),
Снимљено 2000. године

Parlando rubato

♩ = 87

Фа -- ли - о се жу -- ти ли -- мун крај мо -- ра,

мо -- ра,

♩ = 85

ој, фа - ли - о се жу -- ти ли - мун крај мо -- ра.

е - ли - о се жу -- ти ли - мун крај мо -- ра.

*Фалио се жути лимун крај мора, ој,
фалио се жути лимун крај мора.*

Фалио се жути лимун крај мора,
данас нема ништа љевше од мене.
То зачула та ђул башта од краја,
данас нема ништа љевше од мене.

2. Петар коња у гори поткива

певају:

Радо Вуксановић (1925) и

Владимир Вуксановић (1952)

снимљено 1989. године

Parlando rubato

Музички нотни запис са два гласа и српским текстом. Нотни запис је у два гласа, са српским текстом испод нотних линија. Текст је: Пе-тар ко-ња, и-ме мо-је о --- чи мо-је, ој, Пе-тар ко-ња, и-ме мо-је о --- чи мо-је, ко-ња, у го-ри пот-ки-ва, ој, Пе-тар ко-ња, е, у го-ри пот-ки-ва, ој, у го-ри пот-ки-ва, ко-ња, у го-ри пот-ки-ва, ој, ра-но, по-ра-но-о-о-о, ој, ду-шо и ср-це мо-је, ра-но, по-ра-но, ој, ду-шо и ср-це мо-је.

Петар коња, име моје, очи моје,
ој, Петар коња, еј, у гори поткива, еј,
ој, Петар коња, еј, у гори поткива, еј,
ој, рано, порано(ј), ој, душо и срце моје(ј).



Петар коња у гори поткива.
Љуба му је потков доносила:
„На ти Петре златне потковице.”

3. Посавино, срце си у Босни

певају: Радо Вуксановић (1925) и
Стојан Вуксановић (1949)
снимљено 1989. године

Parlando rubato

*Ај, Посавино, срце си у Босни,
Посавино, срце си у Босни,
Посавино, срце си у Босни.*

Посавино, срце си у Босни,
цела Босна с тобом се поноси.
Босно моја, жалио те не би',
да се нисам родио у теби.²²

22) Транскрибована је трећа строфа, јер прве две строфе нису комплетно снимљене.

4. Јесен стиже обраше се шљиве

певају: Радо Вуксановић (1925) и

Јока Туваљевић (1946)

снимљено 1989. године

Parlando rubato

Je - сен сти-же о-бра - ше се шљи-ве, је-сен сти-же о-бра -- ше се шљи-ве

Е, је-сен сти-же о-бра -- ше се шљи - ве -е

те-рај дра - га го-ве - да низ њи -- и -- ве, о

го-ве - да низ њи -- ве, ој

*Јесен стиже обраше се шљиве,
јесен стиже (ј)обраше се шљиве,
терај драга говеда низ њиве, ој.*

Јесен стиже обраше се шљиве,
терај драга говеда низ њиве.



5. Ој, младости тебе ми је жао

певају: Радо Вуксановић (1925) и
Владимир Вуксановић (1952)
снимљено 1989. године

Parlando rubato

$\text{♩} = 100$

Oj, mla-dos-ti te-be mi je zha-o sve sh-to i-mam za te-be bi da-o,
te-be mi je zha-o sve sh-to i-mam za te-be bi da-o,
joj, mla-dos-ti te-be mi je Sve sh-to i-mam za te-be bi da-o,
joj, mla-dos-ti te-be mi je zha-vo. za te-be bi da-o,
joj, mla-dos-ti te-be mi je zha-vo.
joj, mla-dos-ti te-be mi je zha-vo.

*Ој, младости, тебе ми је жао,
све што имам за тебе би дао,
јој, младости тебе ми је жаво,
све што имам за тебе би дао,
јој, младости тебе ми је жаво.*

Ој, младости тебе ми је жао,
све што имам за тебе би дао.

6. Кад се Сунце рађа на истоку рујном

певају: Стојан Вуксановић (1949) и
Владимир Вуксановић (1952)
снимљено 1989. године

Parlando rubato

♩ = 68

Ај, Бос-но мо-ја жа-ли-јо те не би - и Бос-но мо-ја жа-ли-јо - о

јо те не би - и Бос-но мо-ја жа-ли-јо

те не би. Бос-но мо-ја жа-ли-јо те не би. те не би. мо-ја жа-ли-јо те не би.

*Кад се Сунце рађа на истоку рујном,
и роса се диже са паињака бујна.
Кад се Сунце рађа са истока рујна,
и роса се диже са паињака бујна.*



Кад се Сунце рађа на истоку рујном,
и роса се диже са пашњака бујна.
Тада момче младо тјера своје стадо,
а са њиме млада дјевојчица Дара.
Низ сокаке иду, на ливаде стижу,
а дјевојка Дара момку проговара:
„Ајде момче младо тјерај своје стадо,
па ти дођи мени у загрљај врели.”

ПРИЛОГ 2 ТАБЕЛА

бр.	наслов	певачи	прилика у којој је песма снимљена	форма	врста стиха	рефрен	тонски низ костура мелодије (без украса)	обим	датум снимања
1.	Фалио се жути лимун крај мора	два мушкарца	неузвано за повод	A Av	XI (4,4,3)	ој	I глас: f, g, a, b, c II глас: f, g, a, c	I: ч 5 II: ч 5	2000. год.
2.	Петар коња у гори поткива	два мушкарца	окупљање поводом 4. Јул (дан Бораца)	A Av Avv B	X (4,6)	име моје, оми моје; ој: ој; ој, рано порано, ој, душо и срце моје	I глас: e, f, g, as, a, h II глас: f, g, as, a, h,	I: ч 5 II: пр 4	1989. год.
3.	Посавино, срце си у Босни	два мушкарца	4. Јул	A Av	X (4,6)	ај	I глас: g, a, ais, h, c, d, e II глас: a, h, c, eis, d, e, fis	I: в 6 II: в 6	1989. год.
4.	Јесен стиге обраше се шљиве	мушкарац и жена	4. Јул	A B Av	X (4,6)	ој	I глас: e, f, g, a, b, c II глас: g	I: м 6 II: -	1989. год.
5.	Ој, младости тебе ми је жао	два мушкарца	4. Јул	A A1 Av A1v Avv	X (4,6)		I глас: g, as, a, heses, b, c, des, es II глас: as, a, heses, b, c, des	I: м 6 II: ч 4	1989. год.
6.	Кад се Суше раја на истоку рујном	два мушкарца	4. Јул	A B A1 B1	XII (6,6)		I глас: g, a, h, c, d, e II глас: e, f, fis, g, a, h, c, d, e	I: в 6 II: ч 8	1989. год.



ЛИТЕРАТУРА

Големовић Димитрије: *Рефрен у народном певању, од обреда до забаве*, Реноме Бијељина, Академија Умјетности Бања Лука, Београд, 2000.

Недић Игуман Јован: *Село Слатина код Босанског Шам-ца и њена околина*, Манастир Житомислић, Београд, 1990.

Панић Кашански Драгица: „Неки елементи инструменталне технике на шаргији са брчанског подручја”, *Зборник радова XXXIV конгреса СУФЈ*, Тузла, 1987, 507-512.

Панић Кашански Драгица: „Коме је секунда данас лепа?”, *Човек и музика* (ур. Д. О. Големовић), Међународни симпозијум, Београд, 20-23 јун, 2001, професору др Драгославу Девићу поводом 75-годишњице рођења и 50-годишњице научног рада, ВЕДЕС, Београд, 2003, 517-526.

Панић Кашански Драгица: „Изворњаци, музика урбаног сељака” *Дани Владе С. Милошевића*, (ур. Д. О. Големовић), научни скуп (зборник радова), 2003, Бања Лука, Академија умјетности Бања Лука, 2003, 19-25.

Rihtman Cvjetko: *Polifoni oblici u narodnoj muzici Bosne i Hercegovine*, Bilten Instituta za proučavanje folklora u Sarajevu, I, Sarajevo, 1951, 7-20.

Šilić Miroslav: *Narodni plesovi, pjesme i običaji Hrvata Bosanske Posavine*, Hrvatska kulturna zajednica u Federaciji BiH, Sarajevo, 2001.



Ћазивања и записи (грађа)



Марица Лакић

КАД БАКА ПРИЧА ИЛИ КАКО ЈЕ БАЈАЛИЦА С ТРЕБАВЕ ПОТИСНУЛА ХАРИЈА ПОТЕРА

Ја сам тетка. Ја бих да се ми, моја два братића и ја, играмо али да они нешто и науче. Ја бих да они буду и мали и велики, а они би, паметнице теткине, да буду само они. Старији, ћутљивко, воли да чита новине, за одрасле, и гледа спортске емисије, а млађи да скаче, скаче, скаче и пита, пита, и тако укруг. Два супротна карактера, два различита мала погледа на велики свијет. Хари Потер је једино око чега се слажу. Он је супер, кажу они, јер тако кажу на телевизији, у новинама, тако кажу другари.

Када ја кажем да то није тако безазлено, старији Д прозбори - Јој, тетке!, а млађи Д запита - Шта је то безазлено?

- Безазлено је добро и здраво, као на примјер да бака престане да игра игрице на рачунару (што је њих у почетку шокирало, а касније тјерало на смијех), да иде са вама у шетњу и прича вам приче - кажем ја.

Старији Д - Јој, тетке! Млађи Д, у премету са тросједа на двосјед - Ма какве приче?!

- Ајде, мама, о ономе дрекавцу у Шибу - молим ја. Мама, по ко зна који пут запитана како је увијек побиједи машина, не чује моју молбу. Сада пријетим. - Мама, не почнеш ли шетати, нема више игрица! Не водиш рачуна о здрављу и својој кичми. Ни причу дјеци не можеш да испричаш... Ајде ону о злој вили што развија маглу!

- Каква вила? - пита она. Пошто сам учила да нас два пара очију знатижељно гледају, намигујем јој саучеснички и кажем - Па о оном кад си била мала, кад сте чували овце, а магла се спусти и ви не видите куће, не знате гдје се налазите.

- Ааа - отеже она и окреће се лагано првенцу и медовини, тако она тепа старијем и млађем унуку. Старији Д гледа у баку али не испушта новине, а млађи Д се намијешта у мом крилу и тражи да га масирам.

- Кад сам ја била мала, у мог тате је било пуно говеда, оваца посебно. И увијек смо имали неколико чобана, старијих и млађих. Чим би вријеме било суво и било макар мало траве пуштали смо овце, пребацивали торбице преко рамена па уз косу. Кад је лијепо вријеме, а трава зелена, овце мирно пасу а ми се играмо. Али у касну јесен и рано прољеће зачас се спусти магла. У равници она иде уз ријеку, а на планини се смота око висова. И тако у тренутку нема ништа, ни оваца, ни других чобана. Уплашимо се.

- Чеге? - шири очи млађи Д.

- Не знам ни ја - каже мама. - Сјетимо се свих прича о вукодлацима, дрекавцу, вилама. Никада их нисмо видјели али смо много слушали о њима. Страшни су, појављују се ноћу или у магли, не можеш се сакрити од њих. Ни побјећи... Не треба ноћу 'одати, не треба се свагдје завлачити, савјетовала нас је мајка.

- Чија мајка? - пита млађи Д.

- Ваша прабака, а моја мајка Бојана - одговара њежно мама.

- Јој, јеси досадан - љути се старији Д на млађег и мудрује - Па шта ћете се бако бојати кад та бића не постоје? То су само приче.

- Не знам ја - замишљено одговара мама. Изненађена њеним изразом лица, и уплашена за даљу судбину приче и дивну тишину коју нарушава само њен мелодични глас, наставак потпомажем новим питањима. - А како ви оно бајате да нестане магла, и како се гријете у мокраћи?

Сада се паметне главице окрећу ка мени. У њиховом погледу видим несигурност, питање да ли ја то њих зезам или...



- Је л' мокраћа кад пишкиш! -Бљак. - Де, ба, тетка! -Бако, па како дођете кући?...

- Нисам ја гријала ноге, ми смо увијек имали обућу. А било је дјечице која су била боса. Кад се навуче магла и не грије сунце, смрзоше се ногице.

- Па што им мама и тата не купе патике? - пита млађи Д.

- Јој, јеси глуп - јавља се старији - па није тад било патика.

- Па добро - помирљиво ће мали - макар чизмице.

- Није тад било као сад. Ни хљеба нису сви имали а камоли обућу и одјећу. Кад неко крупно говече мокри, боси стану на то мјесто, на влажну земљу и стоје док год осјећају топлоту. Некада знају и сами мокрити и стајати ту да би загријали ногице.

Видим да моји дјечаци вјерују баки, да им је жао малих босоногих чобана али и да прича изазива гађење. Да бих причу вратила на прави пут питам маму - Па како се спасите од магле и тих невидљивих бића?

- Довикујемо се и вичемо:

Бјежи магла у рог, убио те и бог и божија милост!

Ето попа за тобом, вуче кацу за собом.

У каци је сјечивица.

Исје'ћете и пе'ћете, да те нигдје више не затече.

Ни у гори, ни у води, ни у нашој мали.

- Хм - смјешка се мама сликама свог дјетињства.

- И? - питају првенац и медовина.

-У неко доба, магла се разиђе, овце се помијешају, а ми извадимо ручак.

- Је л' сендвич бако? - пита млађи Д.

- Ма понесемо сира и кајмака, сланине и прове. - Јој ја би' умро од глади - запањено закључује малени а старији замишљено констатује - А те виле и вукодлаци и онај, како оно би

тетка, дрекавац, они не постоје. То су вас само препадали. И то да пјевате пјесмицу па магла нестане, то је кобајаги.

- Ма не знам - каже мама. - Нисмо ми пјевали, ми смо тако викали да магла нестане, како смо чули од старије дјеце... А тата никад није лаг'о. Прич'о је да га је једном испод Шиба нешто тако препало да никада више није волио ноћу проћи туда. А он се није ничега бојао, ни вукова кад су једном напали на кошару.

- Правих вукова! - вичу углас браћа. - Правих, правих - одговара мама.

- Стварно су га напали? Бако, причај!

Причу прекида звук звона на вратима. - Момци, идемо - виче њихов тата. - Касним, брже!

- А прича о вуковима - траже они. - Какви вукови? - пита тата.

- Сљедећи пут - кажем ја.

Падају пољупци и џепарац. Мало сам претјерала, али свака пара вриједи пажње с којом су моји братићи слушали бакину причу. Браво за претке, баке, тетке и дјецу. Требава један, Хари Потер нула.

- Мама, хајде да ми објасниш ону бајалицу!

- Само да завршим игрицу.



Мр Драгица Панић-Кашански

У прошлом броју објављен је дио теренског дневника насталог 1984. године поводом посјете Горњој Маочи - Фатовима у којој су тада живјели Каравласи. На терен сам ишла са Јасмином Талам. У овом наставку слиједе још нека казивања.

Из теренског дневника за аудио-касету АК - 01784/Б

Казивачи: Јово Станковић, Стојан Станковић, жена Стојанова

Кад се жена породи међу неку погачу и неку чашу воде, код оне мајке дијета, ако немаш ракије, и онда се срећа дијели долази та судбина, па оном дијету додијели, па ако буде начета та вода онда је и дошла та срећа, та судбина. Ето има то нешто, сине, кад много ви питате, па на то се народ над'о па то вјерује. Да је била нека приповијетка, један старији човјек и млада жена нису имали дјеце у младо доба, онда у стара доба, некако дао Бог и родило се неко дијете, и неки бег наишао, и биле су ријетке куће, није било кућа, замолио: би л' мог'о ноћит' код тебе? Човјек каже: „Жена ми се ноћас породила, само једна соба, немам те ће.“ „Немој, молим те, пусти ме, ја ћу погинит напољу“. И пусти га и каже, то је било трећи дан како се оно дијете родило. И он је одспавао у буџаку, ал' трећу ноћ то у по ноћи долази та судбина што додјељује ту срећу. Он је био будан, а те судбине што су дошле, тамо су оном дијету, мушко је дијете било, кажу: „Ово дијете да поједе добро, да наслиједи добро овога бега“. А он био будан, и он то

чуо кад су оне то додијелиле. Сутрадан кад је свануло он пита ону домаћицу: „Имаш ти још дјеце?“. Каже: „Немам“. „Јеси имала?“, „Нисам.“ „Имаш још кога?“. „Немам.“

„Дај ти, мени продај то дијете, ви сте стари, кад ће то дијете нарасти и вас услужити и тако, а ја ћу вам дати новца да можете живити докле год сте ви живи“. „Па тако и јесте, ми смо стари, кад ћемо ми дочекати то дијете да подранимо?“

Шта ја знам колико је он дао дуката и он оно дијете уз’о у повитку и узјашио коња, и дош’о у њаку пећину, (видила си како има у Маочи пећина кад се излази), и оно дијете, опет му га је било жао да га згази него га, како је иш’о на коњу фрљакно низ ону пећину и крен’о даље, ал’ божија опет нека воља, одреди судбина, оно дијете набије се на неку гранчицу, на неки онај лозњак од лоза, па није пало на земљу, него закачило за онај повитак, и чобани нашли, чували козе, оне козе ишле тамо брстиле оно и оп, оп, тако се некако догодило и долазила коза близу оног дијета па је сисало и наишли чобани оно дијете и каже, однијели га кући и од’ранили. И са четрн’ест, петн’ест година, они ’ранили оно дијете. А онај бег каже: „Одређен је да поједе моје добро, нема њега“ и након петн’ест, шесн’ест година бег наиш’о, отиш’о на ћабу, на ацилук како иду сад. Чула си ти да иду неки ти људи, муслимани, наишо, а он био са чобанима и њему су дали име Нађан, зато што је нађен, онда је бег сјео и каже: „Који би ми донио мало воде, ево даћу му један дукат, колико шта ли, а оно ко оно си-роче, Нађане, Нађане, иди ти донеси овом човјеку воде“. Он узме његову флашу. „А што га зовете Нађан?“, „Он је нађен“, „А ће је нађен?“, „Ту и ту под пећином“, кад он „Ју. . . то је оно дијете што сам га ја бацио, ост’о жив“. А он пош’о на ацилук. А оно то гатају, не смију правит како зло, ти муслимани који иду на тај ацилук, јер неће се вратит’ онда. Шта ће сада, да се врати, не иде му да се врати, како је пош’о на тај ацилук, он каже написао неко писмо и рек’о оном дјетету: „Даћу ти три



дуката, иди код моје куће, питај за тога и тога“. Напис’о брату да га он погуби како зна, јер не смије он да прави тај гријех. И он њему записо, он забио за шајкачу и о’ш’о тамо, онај бег има само једно женско дијете. Кад је он дош’о тамо, кућа затворена, он сјео на она врата и заспо, а оно му писмо стоји за капом, а онога бега она дјевојчица однекле наишла и како га је видила спавећива, нешто јој се допо. И она оно писмо од њега узме и узме погледат, пише у писму да га убије тај њезин, оцов брат. А она оно писмо подере и друго направи и задије му за капу и побјегне. Кад је тај брат онога бега дошо, узме оно писмо, тамо пише „Отога момка узми и води га у цамију, вјенчај, ја га узимам као посина, и да се он ожени са отом кћери“. А они су прије дуго времена путовали мором, није то ко сад са авионом па брзо дођеш, били су по 4-5 мјесеци док оду и дођу, ће тај ацилук у Арапу, не знам ће. И кад је он дошо, а он. . . “Шта је брате, зар ти ниси то направио?“ „Па шта ћу, ти си пис’о овде немам више дјеце до ту једну дјевојчицу, да примимо овога момка и тако“. „Јој види ти то. . . .“ Он једну ноћ, има неки бунар, стави тамо стражаре, ко год ти дође у толико сати на воду, каже да га убијеш. Добро, они тамо стражари с пушкама чекају, и он ће њега одредит у толко сати, мора га слушат’ што нареди, да му иде донијет фришке воде, а дјевојка за то сазнала, па, она непримијетно украде воде и сакрила у цвјетњак и кад је он пошо да иде на онај бунар да донесе воде, она њему рекла: „Немој отале, него овдале узми па донеси“. Он је отишо оданле ће цвјетњак и донио воде. „Јеси донио?“, „Јесам“ „Јеси би на бунару?“, „Јесам“.

„Мајку му ј....., они стражари спавају, нису га убили“. Он се полако привуче и да иде тамо да види шта раде ти стражари. Они стражари како је он ишо и из пушке и њега убију. И ето, сам себи направио смрт, бива одредила она судбина да он наслиједи његово добрење. Па ето сине, јел’ то вјероват’

или није, ал' стварно има неки човјек сретан, за чим год пође, није ко ја несретан, ја три дана идем и сам почео резат и пуче нешто и опет нисам изрезео.¹ Па не да ми се, па ето. Неко јутро ја сам пош'о рано, рек'о ми мајстор да пођем рано, ја сам нагодио оним путем што сте ви ишли јуче. . .

Драгица: Можете ли нам рећи неку успаванку кад смо већ код беба?

Јово: А, људи шта те интересује. Мора да сте бреспослени, да ништа немате шта радит' кад сте то нашли да питате.

Јовина жена: Знам ја. . .

Јово: Нико не памти како смо ми доселили овдје, ми смо те нације румуњске, као Румуњи, али како нас је враг донио овдје, ко је овдје први доселио, како је. . . То је било, ми смо правили оно суђе, па све је бјежо свијет према шуми. Овдје кажу да су били, ту кажу зове се липова ћуприја, ту су биле неке липе страшно велике, одма ту кад се у село улази. Чули сте ви да имају те пјесме јуначке кад су се јунаци тукли, неки Милош Војводић да је он био најбољи кад се је женио тај цар Стјепан или Лазар, ма српски цар тај Стјепан, и шта ја знам то су били неки ти разбојници, та њихова фамилија је ли па кад је он испросио дјевојку неђе тамо преко мора, то су били католици, латини неки, па су они писали кад је ошо тај његов слуга да га ожени, тај цар спреми некога Тодора, иди види да ли та може бит за цара царица, можел бит цијелом свијету госпођа оћел ми је поклонит тај краљ неки. Кад је отишо тамо онај одобрио све. Каже колико хоће сватова нек води све, само нек не води два сестрића, два сестрића, два Војиновића, Петрашина и Вукашина, имао је два сестрића, они су били неки јунаци, јер су кавге кавгације а у пићу пијанице.

И он кад је дош'о пита онога слугу је ли дјевојку испросио? "Јесам".

- Је л' доликује да буде за цара царица? "Ја".

¹ Односи се на резање дрвета у шуми за потребе израде чанака.



- Шта је тај краљ реко? Кол'ко сватова?

- Кол'ко год хоћеш, само да не водиш Петрашина и Вукашина јер су каже кавгације, приметнуће кавгу, а они су све њу тако просили, а они њу опет отму, да нема ту јунака је ли? Ја, кад се цар ударио, зар се у другу државу, у другу земљу се огласило да су они такви, док ме то весеље прође, обојицу ћу објесит', (те своје сестриће). А имо једног сестрића Милош Војновић, он је био најбољи војник, ал за њега није знао цар, од дјетињства одбио се негдје у шуму и чуво овце. Кад је цар скупио те сватове. И онда они сестрићи, ко се нашем цару опануо живо с њега месо опануло, он иде у другу земљу да се жени, а там су, каже Латини старе варалице, он ће изгубит главу, а нема никога од јунака да би му од помоћи био, а не смијемо, каже, незван ић, него имамо ми брата који за њега цар не зна, он је бољи јунак, него ми да му пишемо у планину, да би он ишо некако да се маскира, да се нађе њему тамо. Они су писали „Дођи брате, мајка је на умору, зове да се халали“. Он је у оном друштву, каже имо сто иљада оваца. Друштво, ви пазите на овце док ја одем да се с мајком алалим. И дошо кући кад мајка пред њим ишетала, а он онда почео на браћу. „Што градите невољу без невоље, што кажете да је мајка на умору?“ „Оди брате има и невоље, ујак нам се жени и оће да се жени у другу земљу, а од јунака никог нема, зна се каже.

„Бил' ти незван ишо свом ујаку у сватове?“, каже: „Како не би, би ишо“.

Они су имали неког јуначког коња, намазали га њаком масти и покрили неком да га не познају, њега су маскирали и так је он незван приступио у сватове, свом ујаку, ал му је реко, та браћа: „Немој се шалит да попустиш коњу дизгине јер се коњ научио са царевим коњима па иде с њима, па море цар познат да смо ми његова фамилија, а они су чули да су они кавгације, немој се шалит него коњу придржи дизгин јако“. Добро, кад је било у по пута он, каже, научио се код оваца,



легне на подне спават и попусти дизгин, коњ са царевим коњима, и он спава на коњу. Онда је цар реко: „Пробудите то Бугарче, бог га убио и мени у сватове спремио, шта спава на коњу?“ Кад су они њега пробудили: „Еј, ти шта спаваш?“ Кад он опази цара и цареве коње, он је трго онај дизгин, не зна колико онај коњ скочио и неки му пламен ударио, онда су они други осјетили. „Јок, добра коња, а у лошег јунака, де да мало изостанемо, не бил га измамили како“. „Докле си ти болан, Бугарче пошо?“ „Чуо сам, каже, за цареве сватове, па сам присто не би ли корицу љеба појео и мало вина добио и так“. „А бил дао тог коња да замијенимо и даћемо ти прида још па можеш да живиш“. „И овога могу умирит, а бољи ми не треба, шта ће ми да ми дате бољег коња“. „Даћеш, даћеш“. „Па сила отме куле и градове а да неће од мене коња“. „Ајде сиђи с коња“. А он као да ће сићи испод оног седла шта је извадио, колко год да је ошињо по пет пута се пребацио. И тако кад је он ошо код онога краља свим сватовима има оно шта треба, а за њега нема ништа, нема ни коњу, ко он незван дошо. Он дошо тамо у гостиону, он иште од њега да ми наспе вина, „Ајде, црни Бугарине, нису за тебе чаше позлаћене, за тебе је бугарска копања.

Зато сам ти пошо причат, видиш онда је постајала та, то је копања, то је чанак, карлице.

За тебе је бугарска копања, за тебе нису чаше позлаћене. Он каже како га је ударио три му зуба избио. Дадоше му. Е свјема коњима има зобница, њему нема, он на руку зобницу, вамо топузину, од коња до коња док је напунио своју зобницу па наранио коња. Е кад је било да се изведе цура, а тај краљ латински, некога Барашкога војвода, седам година га је ранио и увек кад сватови дођу да воде цуру, и добију, он их опет оде па отму. Неки јунак био. Кад су све направили то да изведу цуру онда је вико добош, телал, као ви зовете, „Еј царе, ил ти изађи ил нађи засе заточеника“. „Ено тамо имају три коња



упоретке, оседлани и на њима су мачови врху окренути, ако имаш човека да прискочи она три коња и опет свом коњу у седло, тад ће извешт дјевојку, ако не, неће извешт, нит ћеш главе изнијет. Он викне оне сватове: „Је л’ кога родила мајка јунака и мени у сватове спремила?“ Да иде да прискочи три коња. Свако ћути, ништа не говори. Нема јунака нигди. А онда се он довуко, а имо неку кабаницу, која је три метра се вукла за њим, тако се он маскиро., знаш сине. Нема ништа, јао мени до бога мога, оста дјевојка. Он дошо, каже: „Царе јел слободно да ја идем прескочит? „Ајд сине, ама слабо у те поуздање“. Он иде, де ту, каже кабаницу бог га убио, ко ти је скројио тако дугу. „Ајде царе, не брини се за моју кабаницу, брини се за својим госпоштињом“. И каже: „Којој овци њено руно тешко, туј нема ни овце ни руна, није мени моја кабаница тешка“. И онда он сине, отишо тамо, кад је отишо тамо, скино ону кабаницу, затрчко се и преко три коња, а свога коња поставио у ред „Чекај ме ту кулашу, у седлу“. Прескочио три коња, преко оних мачова и у седло свом коњу, онда светри она коња узме и доведе цару: „Ево царе“, нагласио је. Кад они опет, ко ће устријелит јабуку кроз прстен. Никог нема. Опет да ли је слободно да иде, отишо оном, устријелио јабуку кроз прстен. Е кад је на посљетку има цар неке три дјевојке једнолике. Каже, царе, Росанда дјевојка јој је име, ајде сад познај која је Росанда дјевојка, каже главе нећеш изнијет нит ћеш добит дјевојку, е то је њему згодно, каже: „Тодоре, ти си просио дјевојку иди познај“ А три дјевојке једнолике, једно одијело. „Е, каже, нису они унијели свијећу кад је он прстеновао ту дјевојку, не могу је познат“. А он онда се покаже: „Царе је л слободно да ја идем познат дјевојку?“, „Па ће ћеш сине кад је никад ниси видио“, каже: „Царе ја за ноћ по три иљаде оваца, па ја познам свако јање по матери, не брини се ја ћу њу познат“. Онда отишо, три дјевојке фино упоретке, а он скино са себе оно одијело грдно, каже ко сунце кад усја он

се је засјао, одјевен, обучен, и каже узео сабљу и узео бурме и прстење и драго камење и бацио, ко је ту Росанда дјевојка нека се сагне, нек узме скуте и рукаве нек покупи, ако се која друга маши осјећу јој руке по рамену, мајку јој. Обје крајње средњу погледаше. Нијесу се смјеле оне машини, а он није познао, ће же познат кад је није никад ни видио. Али је он задо страву. Он све три оне дјевојке пред цара. Поведи их, и ето да није било њега, и на крају, кад је крено онда су они извели оног јунака, кажу да је три главе имо, тај Арап неки, викала та краљица: „Слуго моја што те раним иди па отми ту дјевојку“. „А каки је оно био што је јунаком?“ „Нема ту јунака, њако каже голобрадасто, нема ни бркова младић“. А он га је знао, каже: „То је Милош Војновић, то је један, каже спреман“. И он је кад је дошо, мало одмако од те њихове куле, он је пустио сватове напријед, и он је се сакрио неђе за коњом, а онај је, каже, имо нека три вјетра у три главе, кад пусти њаки вјетар пали, њаки ладан и он је њага сачеко и тамо га је погубио и ето. „Јој Милоше зар ме чекаш, зар се мене надаш?“ „Чекам те“ И кад је дошо цару, он ће опет својим овцама. „Куд ћеш ти дијете, види се да је он све му, ајде једи и пи са мнош, откуд тебе бог. . .“.

Кад се он указа да је његов сестрић. Онда он плаче и њега љуби, „Ој мој сине напатио си се у путу и глађом и жеђом, тешко свога каже без свога“.²

И ово хоћу сине, да ти кажем, ето ондак је постојало, колко има година, бугарска копања, ето сине тако је то ишло, о томе смо радили.

2) Казивач је препричао пјесму Женидба Душанова. Пјесма објављена у Антологији народних јуначких пјесама у поглављу пјесме старијих времена.

„Кад се жени српски цар Стјепане, недалеко запроси дјевојку. . .“

Спомиње се Призрен, Вучитрн, као пребивалиште Војновића, Стефан Душан (1331-1355).



- Е, слушао сам кад моја матера љуља у бешици, већином ми направимо корита, па у корито, па пјева ромски том дијету, то сад не би знао, треб'о би' рећи неке ријечи што она говори тамо. То је сине непогодно, треб'о би вам додат' шта значи та ријеч, о чему. .

Кулке сине, кулке, то је спавај сине спавај.

Јасмина: Отпјевајте, па касније реците шта то значи.

Пјева: „Кулка сине кулка“

Драгица: Ово што сте сад пјевали је ли то било на румунску мелодију?

Јово: На румунски сине, то је румунски.

Јасмина: Је ли кајда румунска?

Јово: „Ја, кајда румунска“

Јово: Само сине, ми смо као Румуни само савим други називи они имају. Видиш, хљебу исто вако, ми кажемо *млађи*, а они кажу *пита*, ми кажемо *пита* оно, ја. . . (мисли на босанске кухиње).

- Спавај сине спавај,

хајде рибо па нарасти га,

хајде штуке, успавај га.

На румунском се римује, а кад се преведе није.

Драгица: Знаш ли неке пјесме на румунском (пита младића који се затекао ту)

Младић: Слабо то у нас пјевају старији на румунском. То је оно старинско, старинско, то млађе генерације не знамо ми то нисмо опјевали.

Јово: Пјевају старији, пјевају.

Драгица: Хоћете нам запјевати ту једну стару на румунском јер то нам је пуно важније од онога што се овдје пјева са шаргијама, јер то можемо чути и у другим селима, а ово што ви пјевате, то не можемо више нигдје чути.

Јово: Кад има тих разних пјесама румунских, па не знам о чему би, како би.

Драгица: Кажите, о чему пјевају те пјесме?

Јово: То је као цијелу ноћ сам дрхтао док сам добио мало пољупца, а кад је било да добије пољупца, онда га пси отјерали, онда каже, ој пурице, дебелих образа, фина си и паметна си. Немој се пасат некојем, црвенијем пасом јер је то мушки пас. То је дужа та пјесма, вако од отих љубавних, ја. . . .

Пјева.

Драгица: Јесте ли чули за коло *скафица*?

Јово: Ма, има, шта ја знам. То скафица значи као за со кад се ставља за со, то се од дрвене оне праве, тај карлић мали.

Драгица: Кажу, има једно коло које се зове *скафица*, јесте ли ви чули за то коло?

Младић: Јесам, чуо сам ја, али слабо ко да зна то да пјева уз шаргију. Не зна свако то да игра.

Јово: Код нас је заостало то, слабо има тих старије људи. Како се ти зовеш? Пита младића.

Зоран Ћођић, 1966. год.

Драгица: Да ли су се пјесме изводиле уз хармонику?

Јово: Слабо то ко има, у нашем селу, само једна хармоника има, одскоро.

Јасмина: Да ли су пјевали чобани?

Јово: Пјевали, ја како пјесму, како к'о оће.

Зоран: Није било наших тих румунских пјесама, они су пјевали те што чују преко радија, и тако.

Јасмина: Да ли су прављени инструменти од дрвета?

Јово: Не знамо ми правит' двојнице, него купимо на пијаци, продају се на вашару. Свиралу ону.

Јово: Нисам ја знао направит ни ту тамбуру, ни двојнице, никад.

Јасмина: Славите ли Петровдан?

Јово: Има само једна кућа која слави.

Јасмина: А Петковицу?

Јово: Петковачу славимо. Уочи Петковице увече, то је као



сутра слава, почнемо, прије смо постили, осам дана увијек запостимо, а сад не постимо. Онда увече метнемо софру и зовнеш с ким си у љубави, фамелију, ондак сутра дан на подне или дође поп овде, и скупимо ми те љебове и ту шеницу скувамо, па он то као прекади, то се зове као прекадња и метнемо у онај крсни љеб и поп нешто чита и то онда кад буде подне ломимо тај крсни љеб, ломи га домаћин с ким оће.

Јасмина: Како се дијели крсни љеб?

Јово: Кад је слава Петковача, изјутра се доручкује. Кад се већ ломи онај 'љеб, онда неко неским, имаш зета или брата, кума и тако. Најприје ставимо све то јело на астал, ставимо све и тај крсни 'љеб, е сједимо пијемо, е онда упалимо свијећу и скинемо капе, молимо се богу, онда узмемо онај 'љеб и окрећемо: Помози боже, кол'ко у њему зрнаца, толко у домаћина било крмача, прасади, крава, телади, кобила, ждребади, толико година дочекали слава, славили, да буде дјеце, мушке, женске... шта ја знам то има мало шеге, пицате, курате дјеце, и так... е онда изљубимо се са онијем с ким ломим тај крсни љеб, окренемо га вако три пута, метнемо рецимо јабуку на средину љеба, ако има јабука, ако немаш јабуку онда метнеш шећера, коцке, и три пут:

*Колико га је ријека мљела
толико у домаћина млијека,
колико у њему зрнаца,
толико у домаћина крмака,
прасаца, крава, телади, кобила,
ждребади, квочки, пилади,
много година, ето дочекали. . .*

То је ако човјек има с ким пјеват: *На многоја љета. . .*

Већином уз тај пјевамо, ако се расположи човјек, имаш 'ћер надалеко па ти је дошла, имаш брата, имаш некога, имаш кумове и радостан си, пун си весеља, пјеваш веселиш се. Па

има и то мораш да је славиш да се задужиш, немаш 'љеба, али боји се свијет, ако је ниси славио или разболи се дијете, марвинче ти страда или изгубиш нешто, ето тако. И већином има то од страхоте бојимо се, не смијеш напустит. Ево ја имам некад седам осам слава, преслужујем а Петковица, то ми је од старина, очина, то је као крсна слава њу три дана славим, а све славе само један ручак.

Шта ја знам, била ми је матера болесна, јој тешко болесна, кад тамо де да поменем, сутра је свети Аранђело или света Богородица, или свети Никола, за њезино здравље ћу преслуживат, дај помози је, оживи је, оздрави је па ћу те славит увијек, ет ове године мало како могу, а на годину ћу добро. Ет' у вези тога. У мене мати док је била жива, она је била опасно болесна и Митровдан, како ви зовете, знаш кад је Митровдан ујесен (почетком новембра. Д. П.) Уочи Митрова дана она се разбољела, укочила се не мере ни рукама ни ногама, мртва ништа више, кад један из Лопара, он је био у Америку, рођак мога тате. . . и каже тако. . .

Јасмина: За Петковицу, здрави ли се?

Јово: Пије се ракија, домаћин први наздрави, има неки као стави се као долибаша, бива, зове се тај долибаша, домаћин кога хоћеш ти, домаћин изабере, мећеш брата, рођака, кума, пријатеља, онда прву њему чашу наздравиш и онда кажемо: „Ет', помози боже, у име бога и славе, бога мољења и љепца ломљења много година здравице, прву чашу, бољу срећу“, 'ајде једну попије. 'Ајде другу: „Друга чаша, боља срећа“, кад буде трећа, еј за тројство „У име бога и светог тројства“, прекрстимо се сви „Да будемо живи и здрави, да нам поможе бог и свето тројство“, хајд' једну по једну, четврту „За часнога крста“, бог и часни крст, пету за свету Петку, шесту за светог Аранђела, Аранђела шестокрила, шта ја знам, он каже има крила, виђела си га и на слици ће он има крила.

Драгица: Има ли свако своју чашу?

Јово: Свак своју, а прије није јер није било чаша. Прије



било све од једног до другог. Домаћин узме чашу да наздрави, неко му захваљује а неко ћути, нек буде како домаћин каже. Онда некад у неко доба окренемо чаше, напијемо се, осванемо. . . . То све иде уз ручак.

Е други дан славе, кажемо *испратња*. Зовнеш кога 'оћеш, исте оне што су и јуче били.

Драгица: Доносе ли дарове?

Јово: Не

Драгица: Спремате ли ви дарове?

Јово: Па сад, ако је на далеко, сине, спремиш нешто милости, неки кекс, дјеци мало понеси, пошаљеш јабука, трешања, ако је у вријеме томе, ко што ја имам ћерку код Добоја, она нема спреме у путу, па спремиш не смије бити гладна.

Драгица: Пјевају ли се неке славске пјесме?

Јово: Пјева како ко зна:

Не пијемо да се веселимо;

Није ово пиће украђено,

Већ је ово пиће зарађено;

Весели се кућни домаћине.

И ет', углавном на слави до треће чаше, нит се пуши ни се пјева, е сад кад трећа...

Петар Васић

ПИСМО О ШКОРИЋИМА ИЗ 1922. ГОДИНЕ

**Први свештеник и градитељ цркве у Вршанима
био је Никола Шкорић, а први је саставио и родослов
своје фамилије**

Ускоро ће бити једанаест деценија како је саграђена црква у Вршанима, селу на десној обали ријеке Саве, које припада општини Бијељина.

- *Нова црква у Вршанима саграђена је 1981. године, али она прије ње подигнута је још давне 1903. године- каже свештеник хаџи Љубомир Ђокић и наставља:*

- *У овој цркви су, од њене изградње до данас, службовали свештеници које ћу навести поименично и по реду службовања. Прво свештеник Никола Шкорић, који је и градио цркву од 1889. године и служио до 1926. године. Други је био Рајко Софреновић, од 1926. до 1937. године. Трећи Љубомир Свитлић, од 1937. до 1944. године када су га убили припадници злогласне СС Ханцар дивизије. Тада су убијени и чланови његове породице: попадија Олга, синчић Ђорђе, кћерке Јована и Савка. Црквену службу овдје је наставио Страхинја Свитлић, син Љубомиров, и то до 1947. године. Послије је прешао у Обарску и Чађавицу. Живео је у Бијељини, а служио у Обарској и у Чађавици. Погинуо је у саобраћајној несрећи 1970. године са попом Милорадом Јовановићем негдје на Мајевици. Пети свештеник био је Никола Терзић, родом из Злосела на Мајевици, то је данашња Подгора. Он је служио од 1947. до 1957. године када је премјештен у Тузлу. Шести свештеник је био Душан Антић од 1957. до 1961. године (звани поп Арап). Био је у усташком логору гдје су га мучили. Премјештен је одавде 1961. године на парохију негдје код Дервенте. Седми*



по реду био је Петар Мацаревић од 1961. до 1969. године. Родом је из Грачанице код Власенице. Премјештен био у Јању, па је послје отишао у Канаду гдје је и умро. Осми вршански свештеник био је Милан Топаловић. Он је служио у Горњем Драгаљевцу и у Вршанима. Служио тако само једну годину, од 1969. до 1970. године. Онда се преселио у Чађавицу, а сада је у Бијелини. Девети је Јово Јовић, родом из Малешеваца. Служио у Вршанима двије године (1970-1972). Десети је свештеник Драган Драгић из Којчиновца. Служио је од 1972. до 1982. године. Прво становао у Вршанима приватно док је направио ову кућу (у којој сада станује свештеник, - оп. П.В.). Премјештен је у Прибој на Мајевици.

Тако прича хаџи Љубомир Ђокић који је једанаести свештеник вршански и овдје је од првог октобра 1982. године. Родом је из Горњег Црњелова. Занимљиво је да су и његова два брата и једна сестра свој живот посветили Цркви. Монахиња у Манастиру Тавна је хаџи Љубомирова сестра Надежда, крштено име Николија. Најстарији брат Крста, монашко име Константин је владика средњеевропски у манастиру код Хановера. Други брат Ђорђе, монашко име Георгије, је владика у Канади.

Разговарајући даље са хаџи Љубомиром о првом свештенику у Вршанима, оцу Николи Шкорићу, сазнајемо да су ту и данас Шкорићи, угледна фамилија из Новог, засеока Вршана. Наиме, он рече да у Новом живи Реља и његов брат Драшко Шкорић, те да су они саставили родослов Шкорића. Драшко, каже хаџи Љубомир, има и своју колекцију етнографских предмета.

Након нашег разговора потражио сам Шкориће. Пронашао сам кућу Драшка Шкорића у Новом, недалеко од Накића куле. Увео ме у малу етнографску збирку. Драшко је очигледно отишао далеко не само у томе већ и у састављању породичног стабла Шкорића.



Драшко Шкорић у својој збирци

Породично стабло у његовој збирци налази се видно истакнуто и урамљено са иконом крсне славе Светог Јована. А састављено је на основу писма које је протојереј Никола М. Шкорић, још 1922. године послао своме синовцу у мјесто Уб код Ваљева.

Прекуцано на писаћој машини писмо у цијелости гласи овако:

Миодрагу И. Шкорићу, архив. Среског суда на Убу - датира од 8-21-VIII-1922

Љубезни мој синовче!

Јучер сам примио твоје писмо од 14. о. мџа, које сам баи ових дана очекивао. Врло сам се развеселио. Хвала ти на побудама за нас твоје сроднике, као и на опширном извјештају тамошњих чланова нашега рода.

А сада, да ти разјасним како смо сродници:

Мој деда Никола Скоросављевић (Турци га писали Скорић) рођен је у Крушкову пољу код Босанскога Шамца. Имао је синове:



1). Радована, који је остао у Крушкову пољу и тамо је родио сина Игњата и Перу. Игњат је умро и оставио Косту, кога сам ја школовао, па је био 3 године у Нишу (Србија); а одатле прешао у Бос. Шамац, отворио велику трговину и умро 1901. г. Други син Игњатов био је Миле (Милан) кога сам ја изучио, па и он је био велики трговац у Бос. Шамцу; али је у прошлом рату изгубљен, као аустројски војник.

Други син стрица Радована јесте Перо Радић који живи у селу Тишина код Бос. Шамца и има сина Ђорђију.

2). Други син мога деде Николе био је мој отац Митар, који је умро 1906. год. овде у Новоме.

Мој деда преселио се је из Крушкова поља прије 1833. год. када је Хусеин капетан - Градашчевић бег мога деде ишао на Косово против Османлија. Деда се насели у село Нови, код Накића куле (римске зидине), које припада општини Вршанској. Мој деда се овде по други пут ожени и друга му жена, Митра доведе (Драшко каже да су они узели презиме Шкорић, - оп. П.В.) два сина: Милу твога деду и Перу – ваљда Савинога оца у Шарбанима. Миле се овде ожени и доведе Ружу, твоју бабу из Средњег Драгаљевца. Овде у Новоме, гдје сам ја рођен, родио се је и твој отац Илија; па су га мој стриц Миле и стрина Ружа одвели у Србију прије године 1861. г. Стриц Перо - Милин брат - отишао у Србију неочењен. Мој покојни отац Митар и моја мати Ђурђија долазили су на Уб 1876. год. када смо били утекли од Турака 1876. год. у Србију. Ми смо тамо били десет месеци и то у: Црној бари, Ноћају и Салашу код мале Митровице. Одатле су моји родитељи ишли на Уб и нашли Милу и Перу оба ожењена. Мени је онда 1876. год. било 8 година и добро сам упамтио, када су ми се родитељи отуда са Уба повратили, па казују: да стриц Миле имаде сина Илију - то је твој отац.

Ваша баба Ружа долазила је код нас 1892. год. када сам ја био већ свештеник. Она је овде била 6 недеља и миловала

мога најстаријега сина Владислава. Мени је љубила руке и миловала "златну браду". Уто вријеме мој је отац имао пет синова, а четири ожењена. Велико смо богатство имали: б коња, 12 волова, 16 крава и кобила, а преко 160 свиња и оваца.

Пошто је мој покојни отац пет пута ишао пред књаза Александра Карађорђевића и Михаила Обреновића као депутирац Босне за ослобођење, Швабо га је држао на оку, па ја нисам смио у то вријеме тамо вама доћи као што је жељела стрина Ружа.

Године 1893. био сам устао, да са народом збацимо бегове и трећину, те ме Швабо баца у тамницу 8 мјесеци и на мене замрзну. Од 1896. до 1906. био сам народни депутирац за Босну код Бечкога ћесара Фрање, када смо војевали и извојевали "нашу црквено-просвјетну Аутономију". Три пута су ме осуђивали на вјешала: 1893., 1909. и 1914. У Араду и Нежидеру био сам, 1, 1/2 годину; па сам 22/10. 1918. пропјевао и ослободио се.

Дакле: ми слаavimo Св. Јована 6. јануара. Наши стари пре 360 -380 година, доселили су се из Дробњака (Црна Гора) и настанили се 3 брата онде, гдје је сада црква у Броцу - код Босанске Раче.

Један је брат остао у Броцу, од кога су садашњи Шкорићи у Велину селу и у Балатуну. Од њих је Мико у Шапцу и Стево у Београду, трговац.

Други је брат отишао код Градачца, од кога смо ми; а трећи је отишао у Босанску Крајину, од кога су Шкорићи они у Крајини и Хрватској. Од ових је 40 Шкорића усташи (устаника, - оп. П.В.) било 1875. год. са Петром Мркоњићем и њих је водио "војвода Медо Шкорић", а причестио их је поп Миле Богуновић у Врелу код Бос. Петровца. Овај поп Миле умро је 1915. год. у Араду и ја сам га опојао и до гроба отпратио.

Мој пок. отац имао је ове синове: Ђоку, Илију, попа Ни-



колу, Цвијетина и Благоја и кћер Милицу. Све нас је за живота изженио и кћер удомио. Живио је 84 године, а умро 1906. г. Мати је умрла 1904. г.

Чуј ме даље мој синовче:

Она твоја сеја, што се удала у Крагујевцу била 1912. год. болничарка код др Ристе Јеремића лијечника из Тузле, па га је том приликом распитивала за Шкориће. И, када јој је др Ристо споменуо за мене, она ме је одушевљено поздравила. То ми је др Ристо казао 1913. год. када сам му водио моју нападију на лијечење у Тузлу.

Као што ти горе саопштих имена наших Шкорића, куда их све има, овде ти напомињем, да нас је пре 1914. године било (по Шематизму Дабробосанске Митрополије - из 1883. год.) у три краљевине и 28 парохија; а сада у нашој "Свесрпској Царевини" биће ваља и у 32 парохије. Слава Богу на његовом дару.

За вријеме Свјетскога рата бијаху у комитама моји синови Владо и Милош, који су се 1914. год. затекли у Шапцу. Год. 1916. Владо стигне у Марсељ, Тулон, Ајаћио и на Корзику; а Милош на Крф и Вид. У децембру 1918. год. бијаху на Косову Шкорићи: Милош, Драшко, Перо, Јово и Бранко, сви из Босне, а у Швапској војсци: Благоје, Милан, Ристо, Перо, Јоцо, Љубо, Стево, Алекса, Спасоје, Душан и Момчило.

Као што видиш, хвала Богу, наш је род овамо велики. Из куће мога оца имаде данас 9 кућа и од свију ја сам вам овде најстарији у 55. години живота.

Дјецо моја, ја знам да ви, као млади волите да знате и за наша имена, јер вам је понос и ево вам их:

1. Мојих родитеља дјеца осим горњих још су била: Јован+, Саво+, Савка+ и Симеун+ у Србији у збијегу 1876. г.

2. Сестре Милице дјеца: Пелка+, Петра+, Саво+, Љубоје има 2 сина (Живана и Миљена); кћери Живка и Мила; Љубица удата нема дјеце; Митра троје дјеце; Стакан 3

мушко.

3. Брата Борђије+ дјеца: Јован+, Теодор+, Томка+, Сре-
тен+, Душан жив, ожењен Даринком има сина Николу и кћер
Зорку. Душанова мајка Стоја још је жива.

3. Илија+ 1909., жена му Митра још жива, имао дјецу:
Живку, удата има дјецу: Грујицу, Милорада, Спасенију, Вуко-
саву и Александра, ожењен Митром и њихова дјеца: Савка и
Живка; Драшко жена Милица, дјеца: Живан и Василије сино-
ви, Цвијета +, Гавро+, Будимир+, Војин жив-неожењен.

4. Протопоп Никола, попадија Стоја. Њихова дјеца:

1. Владислав, трговац у Забрђу, ожењен Наталијом,
дете Десанка+;

2. Љубомир, свештеник у Горњем Жабару, његова попа-
дија Даница, а син Миленко;

3. Милош, шеф Агенције у Сенти на Тиси, жена му Вуко-
сава;

4. Борђе+ 1897.г.

5. Момир+ 1908.г.

6. Даринка кћи удата у Бијељини;

7. Милена девојка;

8. Драгиша+

9. Јованка+

10. Бошко

11. Бојана и

12. Јован су ђаци.

5. Цвијетин жена му Станија+, дјеца: Стана+, Спасоје,
Митар+, Јованка+, Момчило, Бојана+, Манојло, Драгојло+,
Крсман, Чедомир+, Митра-дјевојка;

Спасојева жена Аница, деца: Саво+, Јелена, Ђурђија;

Момчилова жена Драгиња, деца Босиљка - Момчило је
трговац у Брезовупољу.

6. Благоје, жена му Мара, деца: Вељко, Бранко+, Ми-
лан+, Милица, Митар - ђак, Рајко и Мирјана.



За вријеме овога рата био сам у интернацији, а други у војсци, те је Швабина војска наше имање као и ваше уништила и ствари поробила. Но, слава Богу, а хвала Србији ослободили смо се тираније и данас живимо у слободи.

Желио сам да вам се навратим из Врњаца преко Чачка, али ви још немате железнице из Чачка до Шапца, а кола су скупа. Код нас је у Вршанима велики народни збор на 30/8., 12/9. сваке године, па ако кад пођете овамо најјевтинији вам је пут жељезницом: Инђија - Винковци - Брчко, а од Брчкога колима 20 км до мене - у Вршане. Од Шапца до мене имаде 62 км, па бирајте.

Од два брата - Миле и Пере вас тамо има 13-стори, а од нашег оца има нас овамо: мушких 32 и женских 22.

Ви тамо и наши синови овамо требали би да се походите и упознате, јер се не зна гдје се ко сретне. У моје име захвали се синовче господи Јови и Милану, који су донијели моју карту. Ја говорим и пишем најчистијим српским језиком, па ми немој замјерити, јер ви велите: лепо, бело, млеко, а Шокци веле: липо, било, млико, свитло, вира и т.д.

Тебе, твоје сеје, рођаке, зетове и унучиће поздравља, грли, благосиља и љуби ваш стриц и деда протопоп Никола М. Шкорић, свештеник Бога Вишњега.



Дио Драшкове колекције у авлији

Драшко планира да изгради посебну просторију за збирку јер је ова постала тијесна и да преуреди цијело двориште. Највише сам се одушевио сазнањем да се у нашој близини налазе људи који се, уз остале кућне и породичне обавезе, посвећују чувању запостављеног културног блага, предмета, обичаја, успомена на љепоте и вриједности из ближе и даље прошлости нашег народа. Драшков допринос очувању богатства српске традиције, а посебно генеалогije је очигледан.*

* Види књигу аутора Мирослава Нишкановића, "Српска презимена", Београд 2004. стр. 277



Разговор с поводом

Разговор с поводом

ЖИЋО – РИЗНИЦА НЕМАТЕРИЈАЛНЕ БАШТИНЕ

**Истакнути казивач и народни умјетник
Живан - Жићо Лакић (1934), Ражљево**



Живан - Жићо Лакић

Жићо Лакић је пријатан предусретљив човјек који радо говори о свом крају, начину живота и забави из времена његове младости. Као добар шаргијаш и познавалац обичаја био је казивач многим истраживачима који су посјећивали брчански крај. Често би се од тих етнолога, етномузиколога и етноко-реолога могло чути да је Жићо права ризница знања.

Септембарски дан без кише, пријатно топло. Жићо нас је дочекао на авлији и предлаже да сједнемо у кући. Тихо је и

угодно, а ту можемо лијепо попричати и слушати Жићину свирку уз шаргију и пјесме из његовог репертоара. Стари смо знанци и сарадници. Музика и пјесма обиљежавају Жићин живот. Желимо дознати нешто више. Зато смо се договорили да дођемо и поразговарамо, али и да уживамо у пјесми уз пратњу шаргије.

Баштинар: Почнимо испочетка. Када и како си почео да свираш шаргију?

Са десет или један'ест година почео сам да свирам уз малу тамбурицу, а није била штимована. Иш'о ја Јови Радићу да ми удеси шаргију. Мој отац Стојан купио на пијаци и донио у кућу. Лазар, мој брат, није знао да свира а отац каже: -Подај ти њему, малом, нек' он свира. Онда сам ја увече свир'о кад је брат сијелио са сна'ом Маром, поведе он мене са собом. Пошље, од дван'ест година сам почео 'одат' по сијелима и свират'.

Баштинар: Гдје си први пут јавно наступио као свирач, шаргијаш?

У Вршанима сам први пут свиро' на пилаву, па онда у Коренити у Крстићима, дошло нас двадесетпет из Ражљева па они там' прочули да смо ми дошли да се тучемо. Ја почнем свират', а били свирачи они Палацкићи из Тутњевца, па мени каже један од њи': - Нема, Жићо, не можемо ништа зарадит'.

Баштинар: Значи, наставио си да ходаш по сијелима, свадбама и вашарима и да свираш?

Ја! Иш'о сам свуд са друштвом из села. Био сам у Коренити у њи'овом дому и кад је погин'о Мило Јешић.

Па онда у Бобетину Брду, били Муслимани радили па ја њима пјев'о „Мујо Ђогу по мегдану вода..." Они шћели попит', па један вели: - Је'ну по је'ну, кад ха – три!

Баштинар: Јеси ли ти пио?

Нијесам се напиј'о ал' сам пио у друштву, помало.



Баштинар: Када си почео наступати на сцени?

У фолклору сам у Ражљеву свир'о и то послије Неђе Тодића из Пипераца, који је иш'о у Сарајево са фолклором, па сам ја послије њега око 1949. године, онда сваке године. Сваке друге суботе била је приредба у Ражљеву. Или спреми наша омладина или дођу из другог села да дају приредбу, а ишли смо и ми по селима. Па у Драгаљевцу смо ми давали приредбу. Кад сам одсвирио, 'ајд сад да запјевамо.

Жарко и Васо забрљали у скечу, заборавили ријечи па скратили скеч, а ја ускочим да свирам. Па сам иш'о са Пиперчанима у Љељенчу и давали приредбу. Учествов'о сам у „Младом градитељу“ сваке године. Био у Ражљеву учитељ Неђо Црнчевић који је припрем'о омладину.



Жићо (стоји у средини) са фолклорном групом из Ражљева

Баштинар: Како сте пролазили на такмичењима?

Сјећам се једном Шокци и Посавци добро свирају и пјевају. Било све јако озбиљно, смркнуто, а Богић Кисић и Радивоје Лукић вичу нама на бини -Смијешите се!

- И ми први пут побиједимо Горице и будемо први.

Баштинар: Јеси ли ти награђиван за свирку?

Ја никад нијесам ни у пјесми ни у шаргији бити први па, ми кажу: - Ти си увијек ту! А они кад освоје прво мјесто дође опет и научиће и друге.

Мени је довољно да знам, а не морам бити награђен.

Баштинар: У Зеници си наступао на радију, па и плочу сте снимили, када и како је то било?

Мене су онда позвали Ћићо и Здравко из Пипераца, ја сам и раније с њима свир'о, пратио њи'. Кажу они мени да нас зове Петар Васић у Зеницу да свирамо на тамошњем радију. Отишли смо, то је било 1970. године. Петар и Мара су нас тамо дочекали и све је било организовано. Снимили смо једну емисију на Радио Зеници и то је било успјешно. Пуштана је та емисија и овдје на радију у Брчком. Онда нас је опет Петар звао, каже да 'оће директор „Наше ријечи“ да снимимо плочу. И ето, отишли смо тамо, потписали уговор, па смо онда у Београду снимили плочу. На тој плочи осим пратње на шаргији има и моје коло „Жићино коло“. У Музеју у Зеници смо се сликали за омот те плоче.



Омот плоче

Нико од нас није знао да тргује па нисмо имали неке зараде, али ми је то драга успомена.

Баштинар: У Зеници су, значи, вољели да слушају твоју музику? Слушају ли те радо и по нашим селима?

Па јест', Петар је прич'о како је музички уредник тамошњег радија њему у режији рек'о: -Жићо свира к'о цијели оркестар!-

Тако је то било увијек. Ја код нашије у Брчком нисам мог'о проћ', а 'вамо према Бијељини увијек сам добро пролазио.

Баштинар: Зову ли те стручњаци, етномузиколози?

Зове ме Драгица. Иш'о сам с њом и на семинар, а учествова'о сам више пута на смотри народног стваралаштва коју Драгица организује сваке године у децембру у Дому културе у Брчком.

„Баштинар“ је био лијепо почео овде у Ражљеву када смо направили етно кућу. Жао ми што је то прекинуто, а били сте лијепо почели они' година (2003–2004). Сад је тамо у кући скоро све стало.

Баштинар: Идеш ли сада да свираш, зову ли те?

Има неколико година не идем ниђе. У селу нема више омладине да свирају. Поготово не играју наше игре, све видим играју србијанске.

Баштинар: Ти његујеш стара кола?

Ја то волим и свирам. Највише свирам и пјевам за своје задовољство. Сједим сам и пјевајућ' и свирајућ' се одмарам.



Баштинар: Има ли изгледа да се нешто овдје покрене?

Можда ће! Рајо Ђукић и наш поп Драган су почели да раде на оснивању културно-умјетничког друштва. Ја сам вољан да омладини покажем шта знам, да им свирам. А могу им и нека кола показат'. Видјећемо, надам се да ће кренути. Укључиће се и други људи, нарочито омладина. А што су Рајо и поп Драган Јездих до сада узели да раде то је и урађено. Ето видели сте нашу нову воденицу. Ту се ми често састајемо.

Баштинар: Кога имаш у кући, с ким живиш?

Моја супруга Драгица је рођена 1941. године, дјевојачко презиме Илић из Крушика, Сандићи. Имамо сина Стојана 1970. годиште, није се оженио. Кћерка Ружица нам је умрла, остала су нам њена дјеца двије кћерке Драгана и Слађана и син Љубиша. Унук Љубиша живи у Крушику у Илићима код ујака, Ружичиног рођака, а Драгичиног братића, и иде у средњу школу. А унук Драгана и Слађана су с нама. Ми смо њи' помагали а сада оне нас помажу, послуже нас.

Баштинар: Жићо не воли пуно да прича. Радије узима шаргију у руке те музиком и пјесмом исказује своје расположење и однос према људима око себе. На крају смо од њега сазнали и то да су његови Лакићи поријеклом из Срница и да им је крсна слава Марковдан. Наставићемо добру сарадњу са Жићом, уз пуно обострано уважавање и поштовање.



Живан-Жићо Лакић и
Драгица Панић-Кашански



У Жићиној кући



Живан-Жићо Лакић и Петар Васић

Поезија и проза



Стара књижевност

Двјеста година од рођења Симе Милутиновића Сарајлије

Сима Милутиновић Сарајлија рођен је 3. октобра 1791. године у Сарајеву, гдје је веома кратко живио, али је по мјесту рођења добио надимак. Био је немирног духа, неистрајан, ниједну школу није завршио до краја, али је добро познавао митологију, историју и литературу. Много је путовао и обишао је многе крајеве, од Видина до Лајпцига, од Бесарабије до Црне Горе. Велики је број послова којима се бавио – чувао је бостан, радио као надриљекар, трговац и писар, цариник, полицајац и службеник, бавио се и политиком, историографијом и лингвистиком. Остао је упамћен као учитељ младог црногорског владике Рада, потоњег Петра Петровића Његоша.

Милутиновић је оставио обимно и разноврсно дјело: велики епски спјев у четири књиге "Сербијанка" (1826), више епских пјесама, драмска дјела Дика црногорска, "Обилић", лирске пјесме, космичке спјевове, збирку народних пјесама "Пјеванија црногорска и херцеговачка", историјске списе и друге радове. Вриједност његових дјела је неуједначена. Језик је замршен, пун кованица, које савременици нису могли увијек разумјети. Стварао је нове ријечи, као што су: размождавче, стијен, поговјети, умиралче, свеподножја, онокћен, нагромадно, нутрост итд. и правио каламбуре од старих српских и руских ријечи.

Први пут је пред књижевну јавност Сарајлија изашао са кратком пјесмом "Српска мома", која гласи: Српска мома, /Ил' је дома, /Или код оваца, /Радећ' пјева /Као шева /Милом својег срца. /О свирањем /Ил' играњем /Одговор јој даје, /Да је тима /Љубве чин'ма/ За себе обаје.

Значајан дио Милутиновићевог књижевног опуса чине лирске пјесме, нарочито оне које је испјевао на почетку свога рада, познате под називом "видинске пјесме". Његове краће песме већином су политичке и пригодне: уставо-бранитељске пјесме, династичке оде и стиховане брошуре, које су могле задовољити потребе свога доба, али које немају нарочите књижевне вриједности.

Најпознатије дјело Симе Милутиновића Сарајлије је "Србијанка". То су четири тома епске поезије гдје је он покушао да створи епопеју о ослобођењу Србије и Црне Горе, а по узору на древни Хомеров спјев "Илијаду". Тако је и првобитно име спјева било — "Србијада". Повезујући јунаштво античких јунака са српским устаницима хтио је да покаже како је оно још увијек живо у храбром српском народу. Претпоставља се да је спјев писао у договору са Вуком Караџићем, који је устаничку историју биљежио у својим прозним дјелима. Према суду књижевних историчара, Сарајлија је за сложену драмску композицију имао мање смисла него за еп, али сматрају да је ипак био најплоднији и најразноврснији српски писац своје генерације и, уз Вука, најбољи познавалац наше народне поезије.

Сарајлија је по Европи сретао знамените људе и пјеснике, а зна се да се у Њемачкој упознао са Кругом, Герхардом, Јаковом Гримом, Уландом, чак и са Гетеом. И Гете, осјетивши да се појављује једна другачија књижевност и један заборављен народ написао је читаве двије странице похвала Сими Милутиновићу Сарајлији, малом пјеснику из велике народне поезије и не мање бурне. А то значи много: Сарајлија као Његошев учитељ окреће му поглед и у свјетску поезију и свјетску мисао.

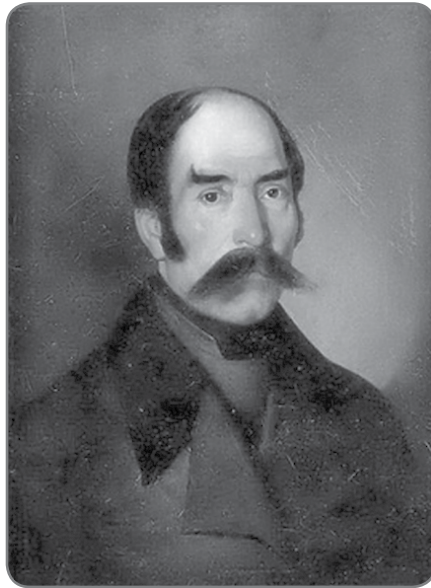
Милутиновићев животни пут трајао је педесет шест година, а био је динамичан и мукотрпан. Често је, због миоилажења са актуелним српским владарима, био принуђен



да напушта Србију, али јој се увијек враћао. Не угађајући претјерано никоме, Сарајлија је бурно проживио свој живот и окончао га у Београду, осиромашен и заборављен од оних које је величао у својим дјелима. Да Сарајлија потпуно не буде препуштен тами заорава, побринуло се Друштво за науку и стваралаштво "Логос" из Бачке Паланке, објавивши његова сабрана дјела у шест томова.

Када је академик Дејан Медаковић својевремено чуо да ће сабрана дјела Симе Милутиновића Сарајлије бити објављена, рекао је Небојши Кузмановићу, уреднику издавачке куће "Логос" у Бачкој Паланци и ово:

— Објављивањем сабраних дела, ви ћете Сими подићи споменик значајнији.



Сима Милутиновић Сарајлија

СРПСКИ ЈУНАК ВЕЉКО ПЕТРОВИЋУ

Српски јунак Вељко Петровићу
Карађорђево преславни војвода
И господар неготинска круга
Смрт на мејдан изазвао саму, -
Најпосле се и ш' њом огледао.

Смрт га иста побједит не могла
Загрлила ш' њим се побратила,
Пак с лаврима и под оружијем
Кроз гроб сами у вјечност спровела!

Који љуби рода род
Сам доказом јавља,
Свог жртвује труда плод
Славним себ' прославља.
О л' појмити! С пута ви!
Св'јет истине сјаје,
Све нелажно радљиви
Сву свим' ц'јену даје.

Својом најдражом репликом у ТВ серији о Вуку Караџићу, Милован Витезовић сматра реченицу: "Још свог Бога Срб имаде мрву", коју Сима Милутиновић Сарајлија изговара док, по одобрењу турског аге код Стамбол капије (данашњи Трг Републике), поји водом Србе набијене на колац.

— Та Симинова реченица може се применити и на сва наша тешка потоња времена — каже Витезовић.



Савремени ствараоци***Стеван Р. Стевић*****НАША МАЈКА**

Док спавамо
Она је будна поред нас
И чува наш сан

Кад се зором будимо
Она нам осмијехом
Јутро доноси

Кад љетно сунце пржи
И кад јесења киша лије
Она је ту да нас заштити

И кад не буде жива
Кад очију њених сјај угасне
Вјечно ће над нама да бдије

Наша мајка!

ЖИВОТНА ПРИЧА

Како је било лијепо, док смо били дјеца!
Родитељи су нас сакупљали по дворишту, по њивама и игра-
лиштима
Множила се њихова и наша радост и наша заједничка срећа
Свако од нас, појединачно, био је поносан на све нас заједно

Није нам било тешко да радимо једни за друге
Нити да било шта подијелимо између себе
Нико никоме и ништа није одузимао:
Било је свега и за свакога, макар помало...

Док смо одрастали, нисмо схватили да вријеме гради, али и
да разграђује...
Готово непримјетно, срећна времена су неповратно нест-
јала:
Свако од нас постајао је свој човјек и човјек само за себе
И свако је почео да мисли само на себе...

Све рјеђе смо се састајали, а све чешће растајали:
И међу собом и са родитељима
Почели смо да се дијелимо и да једни другима окрећемо
леђа
Једино су још родитељи били наше везивно ткиво...

Године и даље пролазе, а ми све више старимо
У страху од старости, понешто и одузимамо једни од других
Умножавају се наше патње, а о нашем сабирању нико не бри-
не
Дијелимо само оно што нам је остало у наслєдство...



Свако од нас личи на усамљену птицу, која све теже лети
Више не осјећамо вјетар у леђа, нити сигурну руку
Све чешће нам је потребно раме за плакање
А нема наших родитеља...!

Зоран Гужвић

ТРАЈАЊЕ, ЗАКЉУЧНО

Жив
као праведност
у чуду

Свет је личио на младост,
по виђењу
превазиђених ујединитеља

Сунце без премца
над мршавим запламсајем
завидних, оштроумних
телашца

Заборавио сам незаборав,
поново
напевно наткриље
наврх језика

Оквасио сам се Великом Водом
којом ћете се ви исцелитељски
искупати,
потоњи искупитељи

Окусио сам јело
којим ћете се неосетно заситити,
будући сладокусци

Склопио сам историјат
испошћених осећања
који ћете ви отпочети бурно,
пришивени јуришници,
слепо свету придодати

Стрепео сам од загробности трава,
на којој ћете се мирно излежавати,
стрепео сам од урођеног прогонитељства
паса, које ћете помиловати, олако
(биљке и животиње-сведочанства
пропратног отпочињања очувања
људског невичног трајања)

Примиривао се крај ископине, осовинске,
над којом ћете одахнути, до равнодушности
(рушевина је једино неуништива)

Откворење је у пречишћавајућем учешћу,
Рођење претње у принови,
у свету који те мора нађушити,
киклопски упознати,
као лето зрелост

А мој убица је кукавица
(и живописна неродица)

Видео сам свет који ћете видети



Адију и Стеви

ДРВО КРАЈ БРЛОГА

Сањам једно дрво
(и крошњасто у обичном видном
и шумно у стално слушном)
па докажете ми да оно
сновидно није свевидно

Има ствари које се живе
Има ствари које заживе

Време доживљава нас
јадовно погубне

Свест је истинита као и
свет што је
у низбрдном синдрому сна

У провинцији плаветној
безначајни смо
али полифоничности мегалополиси
око нас круже
нашом погрешном окретношћу окрепљени

Припечи запечаћеној препуштени
кулучари
тајне моје незаузете
прижељкују док
невернике безбедне о опаљеном
вечно поверованом
учим

Али прво
липтаво сопство волим
па суштаство гурманско
па општост девојачку

Утетурам у мој брлог
улепшан живим блатом блаженства
и храна бездушна
само још
да заруди

Сањам једно дрво
и ко може да ми докаже да не постоји

Из збирке песама Препознавање (Београд, 1993)



Из поезије других народа

Хрант Алексјанан

ФЕБРУАРСКИ БАРОК

А. Страх од траве.
Страх од мачке.
Страх од звијезде.

Снијег пада по степеницама.
Снијег плеше над понором.
Снијег покрива олтаре.

Лед брзо покрива све улице.
Лед је завладао пријатељским посјетама.
Лед је обасјао интернет.

Мећава у горама.
Мећава на Мјесецу.
Мећава у срцу.

Престало гријање града.
Занијемло гријање собе.
Угашено гријање помирења.

Бијес стабла кајсије – директна хладноћа.
Гласников предумишљај смрти и хладноће.
Крик и хладноћа раширеног језика.

Бјелина плавог.
Бјелина црног.
Бјелина сна.

Б. Црква је нестала под снијегом.
Моја врата не могу умирити снијег.
Цврчкова рана је прави стенограф, попут пахуљица.

Птица кљуца сумњу моје мајке под њежним зрацима
сунца,
а ја сам урезао бесконачност гњева.
доминацију строфе,
сјај авантуре,
златом натопљене кости.

Шапат крви. Шапат тигра. Шапат несреће...

Срце не гласа за било који натпис, -
замишљени солитери се граде право у етеру
Нисам прочитао нигдје да је
прољеће невјеста која трља
леђа фебруара машћу зрелости...
Вјечна је зимска пјесма на уснама једне бебе -
снимљена је у свим стадијумима Универзума.

Драга моја, твоје око је у праву опет -
прошлост је увијек повријеђена од нашег погледа,
и она се тешко вуче гњавећи бубњара као сироче.
Смртно тијело је далековидно -
и тражи утјеху у опијуму и жељеним морима ...
Али, дуго или кратко, вријеме је једнако лудо,
оно обожава

слободу ријечи,
слободу духа,
слободу Бога.



МЕТАПОЕЗИЈА

А. Мој дух остаје у бескрвном пантеру
и шири се са благословљеним миром.
Моја сјенка се пита
како тијело себе ствара
између пространства, воље и чаролије.
У борби убијен људски
глас не може утихнути:
прашњави тенор растеже се у небеса.

Б. Бојим се мора и сна -
једна невидљива кап
пада у пустињу срца.
Заљубљени човјек се склања
као да је окривљен.
Када он крене, сваки његов корак
ће бити урезан у нашим ученицима,
као симбол одласка.

Моја кожа упија шаракан и рок
као жедна долина стихова.
О, харфисти, како су хладни
ваши неограничени прелази.

МОЈА СОЛИДАРНОСТ - КАО ЦВИЈЕТ

Задовољена љубављу и болом
дјевојка хода
кроз посљедњу улицу односа.
Ниједан позив је неће вратити,
Она је негација повратка из овог времена,
и дјевојка носи са собом
посљедњу нит односа -
свјетлосни ехо њеног имена
у пијано-заборавној безболности...

- Дјевојко, узми са собом без жаљења
моју солидарност као цвијет.

Превео с енглеског: Жарко Миленић

Хрант Алексјанан је рођен у Мартунима код Арцаху у Јерменији 1961. године. Дипломирао је на Политехничком факултету у Јеревану. Водитељ је одјељења за информације и везе у Општини Арцах. Живи у Степанакерту, главном граду Републике Нагорни Карабах у Јерменији.

Од 1983. године се бави књижевним и новинарским радом. Главни је уредник часописа за књижевност и културу „Гехарм“ који излази у Арцаху. Члан је Јерменског удружења писаца од 1989. године. Аутор је многобројних есеја и новинских чланака. Превео је мноштво пјесама са руског језика. Добитник је награде „Данијел Вароушан“ Јерменског удружења писаца.



Објавио је ове збирке пјесама на јерменском:

Живот - поље давања (Јереван, 1989)

Прослава (Степанакерт, 1991)

Љето у Амарасу (Јереван, 1991)

Ружина побуна (Степанакерт, 1994)

Симетрија пада (Јереван, 1996)

Коцкице за Његову Екселенцију (Степанакерт, 1997)

Пружене саге (Степанакерт, 2003)

Избори пјесама на другим језицима:

Маргиналне изреке (Техеран, 1998)

Саркофаг пуног мјесеца (Бејрут, 2000)

Проза

Александар Николић: *Gaudeamus igitur*¹

ПРЕЛИСТАВАЊЕ ДНЕВНИКА О ВРЕМЕНУ

Субота (Шабат), 15. 1. 2005.

Потрудићу се да овај дневник буде права књига, лијепо и читко написана. Да буде узор лијепог понашања. По свим малим правилима. Дан је лијеп, зимски. Мало је умјерено облачан. Мало вјетровит, умјерено континенталан. Јутрос је било мало снијега, мало је налетио, однекуд, можда са запада или са истока. Можда са сјевера. Бог зна одакле. Одакле год, шта се то кога тиче. Битно је да га је било. Истина сасвим слабог. Али снијег је снијег ил' су лабудови.

Морам се потрудити да читкије пишем. Обећао сам. А већ је и подне. Ваља се спремити, некако упалити кола, па на чесму. У међувремену сам доручковао, јуче се обријао, синоћ попио чај, јутрос се пробудио у шест.

Данас је Анастасија, Стошија, Ита, Мавро, Свети Силвестар, преподобни Серафим, претпразник Богојављења. А ја вам кажем да сваки који пусти жену своју, осим за прељубу, наводи је те чини прељубу, и који пуштеницу узме прељубу чини.

Још сте чули како је казано старима: Не куни се криво, а испуни што си се Господу заклео (по Матеју: глава 5, стих 32-33).

Недјеља, 16. 1.

Блистав, сјајан, раскошан. На ХРТ-у кажу да је биометоролошка ситуација стабилна, а они то ипак најбоље знају.

1) De Brevitate Vitae (о краткоћи живота) је пјесма на латинском језику проглашена за студентску химну у многим европским земљама. На многим универзитетима ову химну пјевају на церемонији додјељивања диплома. Химна је такође позната и по свом стиху: Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus; или: Веселимо се, дакле, док смо млади.



Зато стално мјере и презентују својим гледаоцима. Све остале телевизије са простора бивше Југе, далеко заостају за ХРТ-ом. Зашто је томе тако можемо само нагађати. Али зашто нагађати. Дан је да се само такав пожељети може. Да се може само у сну сањати. Али не вриједи разглабати. Треба нешто радити. Не може се богзна шта урадити, ипак је недјеља. Али оно што се може урадити, то свакако треба урадити. Или се одморити, па сутра наставити тамо гдје смо стали.

Да видимо гдје смо стали. Код метеорологије!

Упркос тврдњи да је ситуација стабилна, мени се тако не чини. Ја имам проблеме. Са кичмом, кољенима, чланцима. Са простатом сам имао проблема све док нисам купио чај за простату. Сада са простатом немам проблема; устајем само три пута у току ноћи, а то је већ напредак.

Раније, док нисам купио чај, устајао сам и по пет-шест пута, повлачио воду, реметио кућни ред, реметио сан мирних сусједа и комшија, изазивао њихове оправдане, спонтане реакције.

Данас је Богојављење и већ би се због тога требао замислити, а требало би се замислити и због избора. Избори нису мала ствар, и ко год тврди да је све то око избора обична изборна фарса, љуто се вара. Ништа још није готово док парламент тропетинском већином не потврди предложена кадровска рјешења. А кад се и то оконча онда ћемо мало предахнути, опустити се и прошетати, пјешице или колима, ухватити мало чистог ваздуха, напунити батерије, напунити гепек, напунити резервоар горивом, напунити фрижидер, укључити веш-машину, укључити телевизор, вентилатор, усисивач. Искључити телефон, избацити смеће. По свим правилима.

Понедјељак, 17. 1.

Данас је Антун Опат. Јулијан, Марсел. Данас је Сабор 70 светих апостола. Дан је измишљен, зимски. Антициклона. Сунце је изашло. Идеално за шетњу, за све послове. Морам разлучити послове и литературу, мада увиђам да је то просто

немогуће. Данас треба завршити "Запис". Треба изаћи, прошетати. Андрићевски синдром, добар обичај и неопходност. Андрићев обичај, готово ритуал. Потребан је и добар тон (бонтон). Мала правила о лијепом понашању. У "Политици" све бољи тон. Зато један мали планчић треба да изгледа овако.

1. "Да Винчијев Код"
2. "Писац издалека"
3. "Послови и дани" (у посебној свесци - роковнику)
4. Сређити радни простор и радни сто.

Уторак, 18. 1.

Облачан, тмуран. У Бијељини око ништице. У Брчком на ништици. Земља се смрзла. Добра подлога за снијег.

А ево шта каже Изидор Пољак:

"Људски род у бездан све то дубље пада
човјечанство сједи под шаторјем смрти
поред њега стоје негдањи олтари
идеала људских смрвљени и стрти.

Пред културом што се распада ко магла
када сунце жарко засије о зори."

Изидоре јадни, шта је ово с тобом?

Баш си рита права, запуштена јеси
нико за те не зна нити за те мари
осим онај добри Отац на небеси"

Добро је, доста је. Ваља остваривати план. А план за данас је: Завршити "Запис". Припремити рукопис за штампу. Пјесму "Шуми вјечна шумо" пребацити из првог циклуса на крај књиге. О томе сам ноћас мозгао. Има још доста послова, али данас немам више времена. Један дан – један посао. тачка!

Сриједа, 19. 1.

Богојављење, један од највећих хришћанских празника. Данас имам само један, најважнији посао: предати рукопис у



штампу. Јавити се Графаму. Јуче сам урадио коректуре, снимео на дискете и сада је та припрема готова. Сада на посао, на преговоре. Какав ће бити резултат о томе слиједи извјештај.

Овако. Боро на скупштини. Јавио се Бартол. Могу да дођем, али боље у понедељак. У реду. Боље одмах. Да видимо: колико ће коштати, какав посао, тираж, 80-грамски папир, седам плоча, на бази 300 примјерака, око стотињак страница. (300X100:2 /15.000 листова, односно 30.000 страница, пластифициране корице, колор, увез солидан. То сам инсистирао да не буде неравнина, да пробија. То су били услови. Све скупа 700 КМ. Можда је скупо, можда не. Видјећемо у понедељак.

Послије подне у Бодериште. Мало се смрзнути. Али то је добро, да се мало изађе.

Четвртак, 20. 1.

Бајрам Мубарек. У Бијелој цамији у Брчком џематлије су познате али нејасно, замагљено приказане. Дан је иначе лијеп, зимски. Има сунца, баш раскошно бљешти.

Код Срба Јовањдан. Сабор Светог Јована Крститеља званог Претеча.

Код католика Фабијан, Себастијан, Еутимије. Управо је одзвонило подне. Јутрос сам се пробудио у пет. Хоџа је учио езан. Око пола шест или шест хоџа је опет учио езан. Пашчад се узнемирила, залајала. Крхки мир и спокојство нарушени, свако се свакога боји. Сви зазиру једни од других. Стање политичко ровито, нестабилно. Сви као тобоже смирују ситуацију а у ствари, доливају уље на ватру. Не треба ни доливати, ситуација је сама по себи запаљива, социјално стање очајно. Сад се само тражи кривац. Али вратимо се својим бригама, своје послу, једином и правом.

Петак, 21. 1.

Будан сам од пола шест. Гледао ТВ, слушао радио. План за данас: посјета Декићима, на кафицу. Да видимо шта да се ради. Что делать?

Тако се то ради код правих и исправних људи. Треба планирати будућност и вјечност. А ми скупљамо мрвице за попутнину. Од онога што је остало, од баханалија, од онога што су побрали силни при гозби и пиру. А теби само ко псу у синциру...

Само се немој жалити! Доста је!

Исправи се, поправи крагну, поправи манжетне, не поси-пај се пепелом!

“Ах ту Христа нема, доброга пастира

Уврх подртина пријашњих олтара

Гријех и злоћа црна све се више шире...”

Исидор, Агнеза, Јања, Тублије

Од 18. до 25. сијечња молитвена осмина за јединство кр-шћана.

Преподобни Георгије, Свети Григорије (Охридски).

Рапорт у 15 сати: план остварен. Шетња кроз Српску Ва-рош, посјета Декићима. На кафицу, облатне и пиво. И чашицу разговора.

Ја и Декић причали о струци. Повод: Рјечник генетике. О генетски модификованој храни, о хромозомима, о мутанти-ма, о узроцима болести, очувању здравља, антибиотицима и витаминима као најважнијим факторима у исхрани, о биљка-ма (произвођачима), животињама и људима (потрошачима), гљивама и бактеријама (уништачима).

Ката и Јулијана помало су се укључивале у разговор. Ипак, нешто су и оне испричале, а понешто и сазнале, добиле неку информацију.

А у Интерексу свако је имао свој интерес. Чајник, гранд кафа, наградна игра.

У самопослузи на “Куглани”, у месници, преко пруге, у “Векиној” пекари пројица.

Зар нисмо заслужили сваку похвалу и награду. А за оста-так дана, за вечеру “Да Винчијев Код”.



Субота, 22. 1.

Сунце. Рески ваздух. Добар, љековит, мало крвожедан.
План за данас: Бодериште.

“Харе Крсна, Харе Крсна²

Крсна Крсна, Харе Харе

Харе Рама Харе Рама

Рама Рама Харе Харе

(Бхагавад-гита каква јесте).

Данас је свети мученик Полиевкт, свети Филип Московски. Винко, Валерије, Гауденције. “Гаудеамус игитур”

Радујмо се будућности.

План: Понијети рукопис романа и покушати прекомпоновати, избацити све сувишно, свести га можда на само стотинак страна, до стотину тридесет највише. Боље тање, а боље. За збирку је касно. Збирка ће бити зборник, по угледу на Бодлера. За друго издање све одбачене пјесме уврстити, нарочито протестне и сатиричне. Од 11 до 17 вањски послови.

Недјеља, 23. 1.

“Настојећи своје пјесништво уклопити у пројекат...”

И данас је освануо дан прекрасан за шетњу. Треба отићи оцу и мајци на гроб. Требало би и у Врбању. “Године учења” свести на нужно. Размишљај ових дана интензивно о питањима живота и вјечности. О тим забаченим предјелима, напуштеним пројектима, непојмљивим квалификацијама.

Брошура поводом отварања спомен-подручја Јасеновац

2) Кришна (санскрит: крсна - црни, свепривлачни) је хиндуистичко божанство, које се најчешће поштује као осма инкарнација (аватар) бога Вишну, док га већина Ваишнава сматра са изворну божанску личност која је такође и извор Вишнуа. По Ваишнавама Кришна је Бог у свом најинтимнијем издању. Он се безбрижно забавља, окружен особама који га чисто и немотивисано воле. То су дечаци пастири, пастирице, његови родитељи и старији житељи божанског села Вриндавана. Те љубавне размене су лишене страхопоштовања и формалности, сматрају се најузвишенијим циљем духовне самоспознаје.

Ведски списи га описују као бога боје свежег олујног облака. Са собом увек носи свиралу (бансури), док у коси има перо пауна. Иако се то научно не може утврдити, хиндуисти верују да је био историјска личност.

1966, штампана у Сиску у 50.000 примјерака као својевремене туристички водич прецизан каталог објеката у Јасеновцу и каталог гробница у Градини.

Богдановићев споменик – цвијет и његову симболику треба потражити негдје у списима, међу папирима.

ТВ прича: КАКО СМО ПРОДАВАЛИ ТИТА

У Ужицу на тргу ПАРТИЗАНА демонтиран споменик Маршала Тита, монументално дјело Франа Кршинића, уз онај из Рудог један од највреднијих.

Бивши директор Народног музеја у Ужицу:

“За куповину споменика интересовали су се колекционари из Америке, Њемачке, Русије. Најупорнији купац - један колекционар из Охаја. Дошао са једном малом торбом”.

“Јосип Броз је веома скуп”, тврди Американац.

А међу онима који су помогли рушење споменика, сада пјевају нову пјесму, на стару мелодију:

Друже Тито бронзаног лица
кад ћеш ићи кући из Ужица.

Понедељак, 24. 1. око 23 сата.

Рапорт:

1. Предао рукопис Записа
2. Вечерас пао снијег, први озбиљнији ове зиме. Захладњело. Нема зиме без снијега.

Уторак, 25. 1.

Обраћење светог Павла. Света мученица Татијана.

На телевизијама широм бивше Југе, широм Европе и свијета, Америке, зима је показала зубе.

“Не пада снијег да покрије бријег, већ да свака звјерка, траг свој покаже”. Старе пословице, добре али застарјеле.

План: сачекати да се јаве из Графама, последије тога планирати активности.

“Чудо човек - каже госпон Биндиш за Данила Бакелита а односи се на суђење Милошевићу у хашком трибуналу.



Око девет и тридесет јавио се Боро. Одмах ми је саопштио нову цијену: 850 КМ.

Рекао сам да ћу стићи у минут до 12.

Чекао ме Бартол, пошто је Боро имао посла у странци. Са Бартолом сам прецизирао услове. Моји услови су били да се умјесто "хефтања" уради "газирање".

Такође сам остао при формату 21x13, што се тиче слике, то још морам видјети. Можда ћу одустати од слике. Битно је да слог буде коректан и да се уради максимално солидно оформљење књиге. Да не буде провинцијално и незналачки. На томе ћу истрајати. "Гдје је премудри? Гдје је књижевник? Гдје је препирач овога вијека? Не претвори Бог премудрост овога свијета у лудост?"

Сриједа, 26. 1.

Права зима. Мећава. Висина сњежног покривача око тридесет цм и још пада. Баш се заточио, захуктао. Врпчичи шушкетају, "послују" по најлон кесама на балкону. Изнио сам им мало мрвица. Комуналци галаме, извлаче контејнер са ђубретом. Жене имају своју ријеч: Заштопало! "Свемиром теку ријеке љепоте"

Оданије Богојављења (Богобој, Богомир, Богосав)

План: Позвати "Графам". Рећи да пристајем уз следеће услове: цијена 800 КМ, формат 21x13, тираж 250, повез лијепљењем, не хефтањем.

Четвртак, 27. 1.

Свети Сава, врхунац зиме. Сњијег помало веје. Дан свијетао, миран. Ноћас нападао око 15 цм. Значи, укупно за три дана око пола метра.

Цитат: "Тада приступише ученици његови, рекоше му: Знаш ли да фарисеји чувши ту ријеч саблазнише се? А он одговарајући рече: Свако дрво које није усадио отац мој небески, искоријениће се."

Петак, 28. 1.

Снијег престао. Сунце се појавило. Ноћас је било ведро. Температура испод ништице. У Бијељини, Брчком и Модричи -4, у Добоју -6, у Бањалуци -12. Приједор је био најхладнији -14.

Према договору, јавио се Графаму. Разговарао са директором. Боро каже да ће се јавити прије него што књига уђе у штампу. Сада се треба окренути другим пословима, наставити са реконструкцијом романа, завршити Алхемичара.

Данас је преподобни Павле, преподобни Гаврило, Тома Аквински. Данас нисам (х)оран. Послијеподне мало се може урадити, што се зарана уради, урађено је.

Субота, 29. 1.

Часне вериге апостола Петра. Благота, Блашко, Богић.

“Јер ако се језиком молим Богу, мој се дух моли, а ум је мој без плода.”

Снијег полако пада. Вријеме је право. Мало се кроз сњежну вејаницу пробије свјетлост, просине (као у просинцу) а затим се полако гаси, полако се мрачи.

Посао условљен здравственим стањем, стањем духа и тијела, стањем метеорологије скоро више од два пута мање.

Недјеља, 30. 1.

Сунце зубато, али обећава благо отопљење. Здравље: јутрос било слабо. Полако се поправља. У комшилуку нешто мајсторишу, (х)лупају. Мени предстоји чишћење снијега и покушај да се упале, стартују кола.

Данас је преподобни Антоније Велики, Свети Матија, Свјетски дан губаваца.

“Политика” излази преко 100 година.

Потребно је доста времена да се постане млад.



Осврти и прикази

Проф. др Цвијетин Ристановић

СТВАРАЊЕ И РАЗАРАЊЕ ИЛУЗИЈА О ЉУБАВИ

(Жарко Миленић: Мачка, Орион, Ријека, 2007)

У свом најновијем роману Мачка, иначе четрнаестом по реду, афирмисани приповједач и романсијер, Жарко Миленић, обрађује класичну тему – мушко-женску љубав. Чињеница да је ова тема у књижевности раније често рабљена, не значи да је она за писце овог времена мање привлачна. Колико год се говорило о љубави између мушкарца и жене, све драме, све буре и све поноре у том сложенем односу није могуће исказати. Зато се за обраду те теме стално јављају нови разлози и нове инспирације.

Аутор романа Мачка није имао намјеру да о љубавној вези између куртизане Елизабете из Кијева (Украјина) и "пискарала по професији", Марка Марковића, из Хриди (Хрватска) изнесе неке до сада неречене истине, него да покаже комплексност, замршеност и непредвидљивост сваке љубавне везе ма гдје се она реализовала и ма ко били њени актери. У том погледу, љубавна прича о Елизабети и Марку надраста оно што би могло да је чини конкретном и локалном и поприма обиљежја универзалне сторије о мушкарцу и жени који, свако на свој начин, покушавају да остваре љубавни сан. Што су умјесто измаштаног љубавног раја, у стварности добили прозаичне обавезе и баналне услуге, то је посљедица виртуелне везе у којој је љубавни пар игнорисао много шта што је услов за подношљив заједнички живот.

Радњу романа писац је смјестио у модерни миље. Захваљујући новим техничким изумима, двоје младих из двије



географски удаљене државе упознају се путем огласа, почетну комуникацију успостављају СМС порукама, дописивање између њих се одвија путем електронске поште, а тек након тога долази до њиховог физичког контакта. Први сусрет бива сасвим другачији од онога што су они очекивали, поготово од онога што је прижељкивао Марко Марковић. Он је био врло изненађен што при том сусрету пред њим није стајала емотивна, продуховљена и учтива жена из писама, него неко друго њему непознато, хладно, себично, страно биће.

Како је Марко послије развода са првом женом дуго живио сам, он је са нестрпљењем ишчекивао друштво жене за коју је повјеровао да са њом има много заједничког и да је то особа која ће у његов суморни самачки живот унијети радост и топлину. Али, када је отпочео заједнички живот са Елизабетом, Марко се све више увјеравао да се ни у чему не подударају његова сазнања о стварној Елизабети са представма створеним у машти док се са њом дописивао. Увјерљиви описи изневјерених очекивања и разочарења због сазнања да је у стварном животу све другачије од онога што се ствара маштом, јесу најснажнији дијелови љубавног романа Жарка Миленића.

Роман Мачка има два дијела. Први је насловљен као "Трбина прича" и он је епистоларног карактера (састављен је из мноштва СМС и електронских писама), док други дио, "Марков роман", чини 17 прича, чији је главни јунак Марко Марковић, писац из провинције коме ништа не полази за руком.

У Миленићевој причи о жени-мачки која живи не да би некога вољела и усрећила, него да би тога ко њу воли безочно искориштавала за задовољавање својих себичних, мегаломанских потрошачких апетита, у потпуности је погођена психологија савремене жене. Да би показао о каквој личности ће бити говора у роману, писац је на почетку дјела, као својеврсну пролегомену, објавио пјесму "Мачка" познатог

хрватског пјесника Звонимира Голоба, у којој се говори о незајажљивој, себичној, превртљивој жени која се лако трансформише у мачку.

У поступку приказивања ликова у роману Миленић се служио модерним проседеом. Освјетљавао је само њихову психичку страну, то јест регистровао је њихове подсвјесне реакције, снове, реминисценције, асоцијације и сл.

Главног јунака романа Мачка неке животне околности удалиле су од друштва. Тај "четрдесетогодишњи неафирмирани писац из Хриди", послјије развода са првом женом Лауром, остао је сам јер је она са собом повела и дјецу, а Марку је, путем суда, наметнула велику алиментацију, коју он није могао измиривати пошто није имао стални посао. Изован од свијета, разочаран и изгубљен, Марко је у једном моменту помислио да би могао нешто учинити за свој спас. Јавио се на оглас у рубрици Познанства и на тај начин упознао странкињу Елизабету. Док је на почетку везе Марково дружење са Елизабетом било само виртуелно, оно је заиста измијенило његов монотони живот.

У сусрету са женом у коју се заљубио прије него што ју је и видио, Марко Марковић суочио се са истином да је човјекова жеља да побјегне од самоће неостварљива. Исто тако, он се увјерио да вољети некога и жртвати се за њега не значи да ће љубав бити узвраћена. Романом Мачка Миленић показује да у љубави реципроцитета нема.

Марковић је очекивао да ће жена којој је посветио сву пажњу знати то да цијени, али се то није догодило. Кад је боље упознао Елизабету, Марко је схватио да њих двоје не дијели само географски простор него и језик, и култура, и склоности, и навике и филозофија живљења. Разочаравши се поново (јер је иза себе већ имао промашени брак), Марко долази до закључка да није могуће остварити љубав и да се у мушко-женским односима све своди на искориштавање парт-



нера за постизање неких прагматичних животних циљева.

Миленићев роман *Мачка* има драмску подлогу. Радња му почива на стварању и разарању илузја, што је опште мјесто у драмском дјелу. У Миленићевој тужно-смијешној љубавној причи стално се сплићу и расплићу конци судбине препредежене жене и наивног мушкарца. Они не живе по својој вољи, него по диктату невидљиве, више силе. Све што пожелеле, измакне им, што испланирају, пропадне, тако да Елизабета и Марко припадају соју промашених људи који у себи имају неку непревладану грешку. Тако Марко, и кад увиди да гријеши, не може да се отме од даљег тоњења, него у њему једна разорена илузија рађа потребу за стварањем друге. Елизабета такође живи у нестварном свијету и мисли да је у њему све дозвољено. Она није незасита и пробирљива само кад су у питању нове хаљине и скупোцјени накит већ и кад је ријеч о мушкарцима. Ниједан од оних са којима је ступила у љубавну везу, по њеном мишљењу, није био довољно пажљив и дарежљив, тако да она наставља да мијења мушкарце док се не сроза до проститутке.

Као приповједач Миленић посејдује дар да догађаје и доживљаје, идентичне са животним ситуацијама, преображава у литературу која подсјећа на аутобиографске исповијести. Међутим, садржина романа *Мачка*, колико год личила на нечији животопис, ипак је само фикционална књижевна творевина. Поистовјеђивање литературе са животом, и живота са литературом, само је пишчев мамац на који трезвен читалац не би смио да се упеца.

Романом *Мачка* Жарко Миленић још једном показује да је граница између литературе и живота врло танка, понекад и невидљива.

Проф др Зорица Турјачанин

СПОМЕНИК ВЕЛИКОМ ЧОВЈЕКУ, НАУЧНИКУ И БОРЦУ

**(ДРАГОЈЕ ЛУКИЋ РОДИТЕЉ ПОКОШЕНОГ НАРАШТАЈА,
Годишњак Музеја жртва геноцида – тематски број, Београд 2008)**

Дјело “Родитељ покошеног нараштаја” је као спомен-књигу, као монумент животу и дјелу борца, научника и хуманисте Драгоја Лукића уредио Јован Мирковић, а редиговао др Миливој Родић који је такође, у најранијој животној доби, запамтио козарске збјегове и који је, такође, као и Драгоје, оставио дјело инспирисано козарском епопејом, планином која се подвигом својих људи, невиђеним хероизмом и спремношћу на жртву – „славом овјенчала“.

Настала да би сачувала трајну успомену на заслужника који је своју животну стазу прешао корацима усправног хода, књига је прожета искреним поштовањем. Рађена студиозно, она снопом јаке свјетлости обасјава човјека код кога су живот и дјело, људски и научни ангажман, до самопријегора, били окренути истини и борби за неко сретније будуће доба (чији се долазак нажалост још и не назире), али које мора доћи.

Драгоје Лукић се за ту хуманију будућност, у којој неће бити страдања, ратова, биједе, националне и вјерске мржње, лажи, подјела и злодјела борио до посљедњег дамара снаге и посљедње капи живота.

Књига, рађена по свим научним стандардима, састоји се из неколико заокружених цјелина. То су: Истраживања, Записи и интервјуи, Предговори и поговори књигама других аутора, О дјелу Драгоја Лукића, а затим библиографија радова, литература о њима као и поентирајућа биографска биљешка. Библиографија овог аутора садржи посебна издања – прикуп-



љену историјску грађу о страдању дјеце у НДХ, затим посебна издања – књиге, посебна издања у коауторству, чланке у часописима, зборницима и другим посебним издањима, предговоре и поговоре у посебним издањима других аутора, чланке и фелтоне у штампи те сарадњу на филму и телевизији и изложбене поставке. Готово читав свој вијек Лукић је подредио једном задатку, једном великом хтијењу да испита, освијетли и посвједочи истини о монструозном злочину усташа, о беспримјерном страдању голоруког козарског становништва, особито дјеце коју су геноцидни мозгови „лијепе њихове“ хтјели да сатру, униште трагове живота и “очисте терене” не само да посијеку дрвеће српског постојања него да му „ишчупају коријење“ и одузму право на будућност.

Лукић је истину свједочио срцем и крвљу, пером и камером. Хиљаде и хиљаде преваљених километара, обављених разговора, прерованих архива, докумената, свједочења, на хиљаде фотографија прошли су кроз његове руке и скрасили се на страницама ових књига да свједоче, вапију за правдом, да буду вјечито жива и крвава опомена да се „тирјанству“ мора „стати ногом за врат“ и да је то „људска дужност најсвјетија“.

Мутна времена која нас не заобилазе, као и поамни налети мржње, поново су актуелизовали питање стратишта, злочина, Јасеновца и јасеноваца, поново су покушали да фалсификују историју, звјерства прикажу као колатералну штету, миноризирају број жртава, да рехабилитују починиоце злочина, да тагним сџиен представе као нешто што се и другима, и у другим временима дешавало и што треба – заборавити.

Истина је, међутим, стравичнија од свега што људски ум може замислити. Хиљадама година човјечанство се ужасавало над смрћу 10.000 младенаца у Витлејему. Наше вријеме је својим ужасом наткрилило једну од најкрвавијих библијских легенди. На Козари, и око Козаре, у Лици, Крбави, на Банији, свуда гдје се разлијегао плач Назорове „Мајке православне“

или гдје су се Горанове „Јаме“ пуниле тијелима „крста од три прста“ – тај број, иако до краја неутврђен, био је далеко, далеко већи. Али, не ради се о бројкама већ људима, истина боли и подстиче на опрез.

Козарска крвава бајка

Козара је одувијек била „поприште чудесних људских судбина“, простор сукоба и судара, пркоса и поноса, јунаштва и човјештва. Постала је не само датум, не само свијетла страница историје, него и симбол великог људског прегнућа, гордог непредавања, симбол човјекове побједе над силама мрака и безумља. Несуђена „гробница партизана“ узвила се у неуништу тврђаву слободарства.

О тој Козари која се „славом овјенчала“ испјевани су многи стихови, исписани томова књига, али сва њена истина не може да стане у просторе исказивости људских ријечи.

Крваво клупко живота и смрти, „каос тијела и паника лица“, јава обруча и језа губилишта, празне колијевке и гомиле мртве дјеце, исјечене мајке, вијенци дјевојачких очију, дим, губилишта и пепелишта, крклање пресјечених вратова, митраљирани збојеви, ране, бодљикаве жице, вјешала, величина жртвовања и херојства и непојамна дубина људске патње, понори крика и узлети пјесме, бојовници мањи од пушке и изнад свега, вјера у побједу, исправност борбе која, као ниједна прије ње, „захтијева кад се гине да се пјева“ – то су свјетлости и тамнила једног доба, то су поруке и поуке ове јединствене епопеје.

Другачије од Скендера, Ољаче, од Ћопића, Колунције, Жигића и Гончина, Драгоје Лукић је исписивао козарску „крваву бајку“, „саткану од самих истина“. „Рањено дјетињство“, „Сред Козаре тврде плоче“, „Козарско дјетињство“, а особито „Рат и дјеца Козаре“ и „Били су само дјеца“ су свједочење, али и литература, текст саткан, по оцјени Марина



Цурла, „од умивених реченица“ које свједоче о приповједној снази аутора. Иако набијана чињеницама, сводива мјестимиче на вриједност аутентичног документа, та дјела не припадају историји или, боље, нису само историја...

Она обједињују емоционалност и проживљеност властитог страдања у катаклизми козарског ратног дјетињства и стрпљиви дугогодишњи напор повјесничара који трага за истином, руковођен не само научним, него, прије свега, хуманим и етичким побудама и подстицајима.

Аутор је, као тринаестогодишњи дјечак, доживио трагедију своје породице, смрт најдражих под кундацима и цокулама, логор, јастребарску мучионицу и усташки „егзерцир“, а затим радосни тренутак ослобођења и повратка у Босну. Са групом ослобођених дјечака, својих вршњака, стајао је у Српској Јасеници 7. јануара 1943. у строју приликом смотре IV крајишке бригаде. Имао је тада само једну жељу: да постане борац. Био је затим курир, комесар, омладински активиста, седамнаестогодишњи ратни војни инвалид кога је касније, као зрелог човјека, дубље од властите ране, пекла туга због нестале браће и сурово прекинуте игре давних дјечака, чије је погледе занавијек запамтио.

Гоњен снажним унутрашњим поривима да ништа не препусти забораву и да појединачне судбине утка у цјеловитост трагичних збивања, Лукић ће, како је записао један познавалац његовог дјела, „читао свој живот посветити трагању за изгубљеним идентитетима, путоваће непрекидно, куцати на туђа врата, превртати по прашњавим архивима, посјећивати рођаке несталих другова, описати страдање козарске дјеце у десетак књига и сваког лjeta одлазити у озелењеле гајеве који су тамо нарасли поново и ослушкивати звукове прошлости.“

Са смислом за широке захвате, општу боју епохе, али заокупљен прије свега чињеницом људског, Лукић описује, на почетку ове јединствене хронике, крвави козарски дан, 10. јун 1942, дан почетка велике офанзиве, када је на планину и њен

одред од 3.500 партизана, наоружаних углавном пушкама, са 300 рањеника и збјеговима незаштићеног народа расутим око Мљечанице и Грачанице, Буковице и Раковице, поља Читраковице и Бијелих вода, насрнула сила од 45.000 модерно опремљених и специјализованих њемачких војника, обилато потпомогнутих руљом крволочних усташко-домобранских „горских здруг“.

Незапамћена борба „мрава и аждаје“ трајала је непрекидно 2 паклена дана и ноћи. У том надљудском рвању, читаве чете храбрих бранилаца планине напосто су избрисане из бројног стања козарског одреда. У складу са планом „темељног чишћења простора“, како је генерал Штал назвао овај масакр, ухваћени народ је уништаван у сабирним и концентрационим логорима у Јасеновцу, Млаки и Јабланцу, Церовљанима, Старој Градишки, Пакленици и Приједору. Ова судбина задесила је 68.600 Козарчана, међу којима је било 32.858 дјеце.

Умирање прије живота

У том општем крволиптању, најтрагичнија је била судбина најмлађих. Дјеца Козаре су умирала и прије него што су почела да живе, рањавана у мајчиној утроби, стријељана у пеленама, носила су робијашке бројеве, гледала јаме и пећи за спаљивање људи, покоље, вјешала и згаришта: 11.000 малишана је збрисао вихор невремена.

С јесени 1952. у селима под Козаром није било првачића а десет година касније није било ни свадби ни регрута.

Сви путеви Козаре су водили у смрт, али Козарчани су вјеровали у живот. У народној војсци, у редовима козарских бригада („Козара је пет бригада дала/три момака, двије дјевојача“), било је и на стотине дјечака и дјевојчица, нестасалих ратника. Са бојишта, из седам офанзива које су газиле преко Козаре, али је нису прегазиле, није се вратило преко 300 ма-



лих јунака великог рата.

Посебно до границе изрецивости, Лукић слика бесконачну поворку смрти. Описује глозомору масовног уништења и најмлађих заточеника у Сиску и Јаски и педантну евиденцију монструозног гробара Фрање Иловара, који је смрт наплаћивао по „комаду дјече“, изрешетане кржаве колијевке искасапљеног збјега, записао је и стријељање Драгице Дојчиновић, која је у 22 мјесецу живота уморена у мајчином наручју, испричао је и судбину шестогодишњег Миодрага Кецмана, коме су усташе убиле мајку и баку, а њему сјекиром на пању одсјекли десну руку да не пуца кад одрасте, описао је паклени доживљај Јасеновца и страдања која грозотом превазилазе најстравичније људске снове, описао је дјецу ратнике, курире којима је одред замијенио отету топлину породичног дома, јуначке подвиге младих пркосника, вјешање дјевојчице хероја Лепе Радић, погибију најмлађег командира чете који је пао на прагу слободе.

Као дуга и несагледива поворка, страницама ових књига пролазе некадашњи људи, дјеца која нису достасала до зрелости, корачају у строју мртвих сви они који су својом жртвом и хероиком Козару „славом овјенчали“.

Снабђевени обиљем аутентичних снимака, докумената, исказа преживјелих „Рат и дјеца Козаре“ и „Били су само дјеца“ Драгоја Лукића су најстравичнија оптужба против рата и насиља, најпотребнија прича која је икад испричана. Грандиозност козарске трагедије добија митске димензије, а циновски судар човјека и звијери поприма универзално значење вјечне борбе свјетлости и таме, добра и зла.

Лукићеве књиге су књиге патње и пркоса. Оне поручују да народ слободара „на брдовитом Балкану“ ни у најтежим тренуцима своје историје није признавао бијеле заставе, да слободу, плаћену најскупљом људском цијеном: смрћу дјеце треба чувати исто онако себедајно као што су то чинили они који су се за њу борили.



Занимљивости

Драган Шипетић, Чачка

ДЕДА МИЛОЈЕ У ЈЕВРОПИ¹

Прилички Кисељак, последња недеља августа 2020.

Данас се у часној породици старине Милоја спрема свечани ручак; најмлађи унук Никола полази сутра у први разред. У предшколској групи је био најбољи, одлично већ говори енглески и немачки, од предмета највише воли Булову алгебру и програмирање ... па се надају да ће и даље бити успешан ђак. Ићи ће у приличку основну школу која је, од како је продата на тендеру, једна од бољих у дистрикту. Нови власник, господин Раде Бекулић, који није ни школу прескочио када је у пакету покуповао све објекте од Радаљева до Сењака, постигао је договор са Министарством просвете у Лисабону да се уведе и шести обавезни страни језик за прваке, а два су изборна. Српски језик се и даље изучава у седмом и осмом разреду као факултативни предмет али фонд часова је повећан на два часа у полугодишту, с тим што је сваки ученик обавезан да у току школовања прочита по једну страну из неког дела домаћих писаца. Читаће, наравно, са инетрнета јер је библиотека укинута и преуређена у информатички кабинет. Фискултурна сала је такође претворена у салу за видео конференције, пошто физичко у школама већ одавно не постоји. Планира се и поновно увођење историје као изборног предмета, само док се усагласе још неки ставови са албанском националном заједницом у нашем дистрикту.

Родитељи су Николи већ купили нови лаптоп са лиценцираним софтвером, што је обавезна опрема за сваког ђака-

1) Овај текст је освојио прву награду 22. октобра 2011. на "Нушићијади" у Ивањици



првака, а ГПС-уређај и навигацију ће користити стару још неко време, док Ђуро не обнови кредитну картицу. Има неки проблем са картицама, јуче је баш обишао свих дванаест банака у Приликама, кажу да се још чека извештај са централне берзе малина у Дрездену, изгледа да ће ове године имати већи минус него обично. До сада је увек по завршеној берби морао да доплати највише четири хиљаде евра на својих 50 ари под малином, што и није било тако лоше. Али ове године је налаз европске интердисциплинарне комисије за пољопривреду био крајње неповољан, што је оборило цену наше малине на 25 центи за килограм и сва количина је сврстана у осму класу квалитета. Разлог за то је што је на неколико поседа у околини Ариља нађен изванредан број стубова у малињацима који нису били у прописаној светло-плавој боји са жутиим звездицама, а прва жица у редовима је била нижа за два милиметара од предвиђене најниже висине. Срећом, на поштовање људских права берача није било примедби, иначе би извоз био обустављен!

Све ове бригае брине и деда Милоје док замишљен седи на осунчаној тераси. По ко зна који пут гласно опсова себи у брк и баци новине које је читао. Свашта је у свом животу прегурао, и ратове, и немаштину али ово, каже, још није било. Нервира га што су све новине у Србији на енглеском, морао је у својој седмој деценији да учи страни језик. Он увек нешто гунђа већ три године, од оног дана када је Србија коначно примљена у Европску унију.

А примљени смо у јесен 2017. године, када је и последњи осумњичени Србин испоручен Хашком трибуналу. Био је то неки Гребих из Љубића који је још 1974, док је служио у ондашњој ЈНА, једном босанцу Мирсаду "запалио бициклу". За оне који нису били у војсци: то је једна веома забавна игра омиљена у мушким спаваоницама, када се неком ко заспи пре осталих, а то су обично они који не учествују у вечерњим

зезањима, стави смотуљак новинског папира међу прсте на ногама и запали. Мученик се пробуди од бола а неки минут пре тога почне да врти ногама као да вози "Тур де Франс". Сви се наравно, ваљају од смеха, осим невољног "бициклизисте". Елем, тај Мирсад је тада рекао "ј... матер, платиће ми онај ко је запалио" ... и Гребић је сада платио. Милоје се у то време био страшно препао јер је и он имао слично дело у војсци, али изгледа нико није пријавио: неком Хрвату је сипао бром у чај, што би се вероватно сада тумачилио као покушај етничког чишћења! За неупућене да кажем: бром има потпуно супротно дејство од чувене "шпанске мушице", а ко није чуо ни за то ... хм, није сада баш умесно да објашњавам. Све у свему, Србија од тада постаде Европа, а за Милоја почеше мучни дани.

Устаде са своје хоклице и нервозно шета с краја у крај трема, слатко би запалио једну, али не сме. Пушење је у Србији већ три године најстроже забрањено!

У том наиђе снајка Радојка, каже да спрема за доручак гибаницу. Наравно, пече на плинску пећ јер су шпорети на дрва одавно избачени из употребе, а и да нису, дрва нема! Аустријска фирма која је купила Малич и још пар околних планина не дозвољава приступ ван ограђених путева, читаво подручје је заштићено за одлагање нуклеарног отпада! Али, навикла је Радојка на плин; сада је мучи што ће гибаница бити без јаја.

- Па стави, бре, неко јаје, на шта ће да ти личи гибаница, знаш да имамо госте!

- Не бих се ја играла с тим. Знаш да немамо сертификат за ону коку граорку, ја сам је сама излегла па нема контролисано порекло, ни лиценцу за јаја. Мени се богме не иде у затвор нит' ми се носи наруквица где јој место није.

- Не брини ти за наруквицу, то је само за оне што украду милионе! Ма, море, кад ја полудим па у'ватим и закољем



прасенце. Да једном слатко једем, после три године.... бем ти више и ту њи'ову Јевропу!

- Немој се шалити деда! Знаш како си прошао за оно пиле пролетос!

То вам нисам рекао: Милоје био решио за Васкрс да испече пиле, дојадило му да стално једе алге, соју и корн флекс! И само што је појурио по дворишту једно овеће пиле са ножем у руци, створила се на капији патрола интервентне бригаде, амбулантна кола и ватрогасци, све са ротационим светлима и сиренама. Пола села се испрепадало а деду одведоше на присилну хоспитализацију и сва могућа испитивања. Извук-ао се тада без затвора али му је одређен обавезни програм инклузије и ресоцијализације тако да сваке седмице долази социјални радник и проверава да ли је деда променио став и прихватио европске норме понашања. Посећују такође и комшију Јеврема који је, кад су нам оно уграђивали чипове, питао госпођу која издаје биометријска документа да му, уместо на леву руку, чип уграде на ону ствар!

Милоје опет бесно опсова и погледа горе према Мучњу.

- Знаш шта снајка, одок ја сутра код пријатеља Шаракла-је на Катиће да мало одморим главу. Нема те Јевропе којој он неће доскочити; направио на Карађорђевом шанцу једну земуницу у којој држи мали лампек, увек има добру домаћу препеченицу, коју ова еколошка комисија није пронашла. Били су једном у близини, осетили да нешто мирише, али спасио га Крцун - начелник дистрикта и повереник ЕУ, који и сам наврати на по неку с времена на време; рекао да су у питању неке хемијске анализе. Недељом се ту испече и јагњенце за друштво, милина једна... А све изграђено од донације коју је Шараклајић добио од те исте Јевропе за истраживачку станицу, алал му!

- Стигла си, ћеро - обрати се унуци Марини, која управо улази у двориште. Марина, лепа девојка, гимназијалка већ, не

одговара; не чује ни деду ни Радојку. У ушима јој слушалице, а наочаре носи са уграђеним таблет рачунаром, то је прави модни хит ове године, тако да млади по граду и не виде једно друго а камоли да чују. Али зато су увек у вези са “пријатељима” са Фејсбука; тако и она, управо разговара са својом новом девојком, Словенком коју је упознала у Гучи. Чим заврши школу планира да се венчају. Милоје замало није умро кад је чуо за то, слаба му је била утеха што се и Јевремов унук оженио са неким момком из Новог Сада. Све по европским законима!

А ни у Гучу Милоје више не иде, откако је тамо забрањено пиво и роштиљ. Под шаторима се служи само чешка сафа-лада и броколи, а пије се искључиво Ред Бул, који је и главни спонзор сабора. Последњи пут кад је био, тако га је заболео стомак од посне хране да је једну девојку замолио за таблету. Узео је три, док му не рекоше да је то био Екстази! После је цело вече играо “моравац” без обзира што је на програму био концерт Бечке филхармоније и такмичење у јодловању! Насмеши се, први пут после дуго времена кад се сети тога.

Али за кратко, јер цезијумски сат са џамије у центру Прилика поче да избија дванаест сати. Одмах потом се са разгласа зачу Ода радости, химна Европске уније. Сви стадоше мирно, како је и прописано, а Милоје се три пута прекрсти, показа шипак према западу и овај пут сасвим гласно опсова: преживела је Србија и турску империју, и аустроугарску, и немачку окупацију... па вала ће до’акати и овој Јевропи. Даће бог!



Дабун Баштинара

У брчанском насељу Илићка је 16. јула 2011. године одржана Међународна смотре изворних група у пјевању кајди, ганги и ојкача, под називом: "Без извора нема воде". Ово су фотографије са тог догађаја.



Пједседник КУД-а "Илићка"
Жељко Симић.





Учесници радионице "Огледало које недостаје 2011.





Ивана Инђин из Новог Сада и
Драгица Панић-Кашански



Садржај

О ПОИМАЊУ БАШТИНЕ И УДРУЖЕЊУ БАШТИНАР	7
Марица Лакић, 40 година цркве	9
Из активности Удружења за његовање српског културно-историјског насљеђа Баштинар.....	12
ИЗ НАЦИОНАЛНЕ РИЗНИЦЕ	13
Бранко Пјевић, Традиционална култура становања код Срба са посебним освртом на шире сарајевско подручје.....	15
Јована Вуксановић, Старе и нове изворне песме Горње Слатине код Шамца	31
КАЗИВАЊА И ЗАПИСИ (ГРАЂА)	51
Марица Лакић, Кад бака прича или како је бајалица с Требаве потиснула Харија Потера	53
Драгица Панић-Кашански, Из теренског дневника, међу Каравласима у Г. Маочи	57
Петар Васић, Писмо о Шкорићима из 1922. године	70
РАЗГОВОР С ПОВОДОМ	79
Жићо - ризница нематеријалне баштине	80
ПОЕЗИЈА И ПРОЗА	87
Сима Милутиновић Сарајлија	89
Стеван Р. Стевић	93
Зоран Гужвић	95
Хрант Алексјанан	99
Александар Николић	104
ОСВРТИ И ПРИКАЗИ	113
Проф. др Цвијетин Ристановић, Стварање и разарање илузија о љубави.....	114
Проф др Зорица Турјачанин, Споменик великом човјеку, научнику и борцу.....	118
ЗАНИМЉИВОСТИ	125
Драган Шипетић, Деда Милоје у Јевропи	126
АЛБУМ БАШТИНАРА	131

